

UPPSALA
UNIVERSITET

Rapport IBG-LP 10-006

Sexualundervisning i skolan

En jämförande studie mellan kommunala skolor
och kristna friskolor

Jenny Clasénius

Institutionen för biologisk grundutbildning, Uppsala universitet
Läraryrket 210-330 hp
Lärarexamensarbete 15 hp, ht 2010
Handledare: Ronny Alexandersson
Examinator: Malin Löfstedt

Sammanfattning

Sexualundervisningen är en viktig del i skolan, där eleverna får kunskap för livet. Det är därför viktigt att undersöka om alla elever får en likvärdig utbildning, oavsett vilken typ av skola de går i. Syftet med min studie var att belysa hur sexualundervisningen bedrivs i kristna friskolor och kommunala skolor. I studien deltog två kristna friskolor och två kommunala skolor. För att samla in data användes den kvantitativa metoden enkät och den kvalitativa metoden intervju. Enkäten delades ut till totalt 133 elever och totalt intervjuades sex lärare.

Resultatet visade att det är NO-lärarna som har huvudansvaret för sexualundervisningen i både de kommunala skolorna och de kristna friskolorna. De kommunala skolorna arbetar tvärvetenskapligt oftare än de kristna friskolorna. I de kommunala skolorna pratar de om pornografi, vilket de inte gör i de kristna friskolorna. De kristna friskolorna pratar de, enligt eleverna, något mer om hbt-frågor och abort än i de kommunala skolorna. Elevernas upplevelser av sexualundervisningen skiljer sig i frågor om bland annat alla människors lika värde. Eleverna i de kommunala skolorna anser i högre utsträckning att läraren har påtalat alla människors lika värde, än eleverna i de kristna friskolorna. Alla elever borde få möjlighet att diskutera pornografi, då pornografi kan påverka elevernas beteende. Om undervisningen är tvärvetenskaplig, får eleverna en tydligare helhetsbild. För att utveckla undervisningen är det viktigt att lärarna får möjlighet att samtala med andra lärare.

Nyckelord: Grundskolans senare år, kommunala skolor, kristna friskolor, sexualundervisning.

Innehåll

Sammanfattning	1
Innehåll.....	2
Inledning	4
Problemformulering.....	4
Syfte.....	5
Kristna friskolor	5
Historik	6
Förankring i styrdokument	7
Tidigare forskning	8
Frågeställningar.....	10
Metod.....	11
Urval.....	11
Datainsamlingsmetoder	11
Intervjuns utformning.....	12
Enkätens utformning	13
Procedur	13
Databearbetning	14
Forskningsetiska reflektioner.....	14
Resultat	15
Resultat från intervjuer med lärare.....	15
Resultat från enkäten	18
Diskussion.....	34
Skillnad mellan kommunala skolor och kristna friskolor	34
Ansvar för undervisningen.....	34
Undervisningsformer	35
Undervisningens innehåll	36
Finns det någon skillnad i hur eleverna upplever undervisningen?	37
Hur mycket tid ägnas åt sexualundervisningen?	39

Metoddiskussion.....	39
Generaliserbarhet.....	39
Reliabilitet och validitet.....	40
Bortfallsanalys	40
Slutsats	40
Yrkesrelevans	41
Vidare forskning.....	41
Litteraturförteckning	43
Appendix 1.....	46
Intervjufrågor till lärare.....	46
Appendix 2.....	48
Enkäten.....	48
Appendix 3.....	53
Skola 1, intervju med lärare A	53
Skola 2, intervju med lärare B.....	55
Skola 3, intervju med lärare C.....	57
Skola 3, intervju med lärare D.....	58
Skola 4, intervju med lärare E.....	61
Skola 4, intervju med lärare F.....	63

Inledning

Skolämnet biologi är uppdelat i fyra tydliga dimensioner, vilka karaktäriserar ämnet. Dessa dimensioner är cellen och livsprocesserna, ekosystem, biologisk mångfald och människan. Området som handlar om människan innefattar bland annat kärlek, samlevnad och sexualitet. I kursplanen för biologi står det bland annat att eleverna ska få kunskap om människans födelse, befruktning, samt sexuallivets biologi (Skolverket 2000). I läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, Lpo94, står det att det är rektorns ansvar att kunskapsområden såsom sex- och samlevnad inkorporeras i undervisningen i diverse ämnen (Skolverket 1994).

Enligt Riksförbundet för sexuell undervisning (2004a), RFSU, är det viktigt att kursplaner och läroplanen blir allt mer tydliga gällande sexualundervisningen. I nuläget är beskrivningen väldigt diffus i många ämnen, förutom i biologi. Det resulterar i att många skolor inte undervisar sexualkunskap tvärvetenskapligt, utan endast biologiläraren undervisar och därmed förmedlas kunskapen utifrån biologiska aspekter (RFSU 2004a). Sexualundervisningen har under en längre tid varit ett hett debättämne och enligt RFSU (2004a) har sexualundervisningen i skolan ett flertal brister och bör därför förbättras. Skolan har en viktig roll för att ge eleverna betydelsefull kunskap och möjligheten att bearbeta värderingar och enligt RFSU (2004a) kan inte skolans roll ersättas av någon annan instans. När sexualundervisning bedrivs bör ett antal olika värderingar förmedlas. Centerwall (2000) menar att undervisningen bland annat ska göra eleverna medvetna om människans egenvärde, rättigheten till personlig integritet, motverka traditionella könsroller och undervisningen bör även medverka till att diskrimineringen av homosexuella minskar.

Problemformulering

Som framtida lärare i biologi och naturkunskap är det viktigt att tänka på att elever, oberoende av bland annat kön och geografisk hemvist, har rätt till en likvärdig utbildning:

Utbildningen skall inom varje skolform vara likvärdig, varhelst den anordnas i landet
(Utbildningsdepartementet, skollagen 1 kap. 2 §).

Enligt RFSU (2004b) är inte sexualundervisningen likvärdig, utan den skiljer sig åt bland Sveriges skolor. Det som främst skiljer sig, är hur omfattande undervisningen är och vilken metod som används. Enligt kursplanen för biologi ska elever efter årskurs nio ha kunskap om preventivmetoder, sexuellt överförbar smitta och sexuallivets biologi (Skolverket 2000). År 1994 undertecknade Sverige, tillsammans med 178 andra länder, ett dokument som förespråkar att Sveriges barn och ungdomar har rätt till sexualupplysning. I svenska skolan är det tradition att sprida information om bland annat homosexualitet, abort, preventivmedel, onani och samlag. Vanligtvis brukar inte någon elev slippa detta undervisningsområde (Centerwall 2000).

Sedan 1977 syftar sexualundervisningen i skolan till att vara värdeneutral och hänsyn ska tas till elevernas personliga situation. Alla elever, oberoende om de samlagsdebuterat, ska visas respekt och hänsyn (Centerwall 2000).

Alla elever i Sverige har som sagt rätt till en likvärdig utbildning och de har även rätt till information om homosexualitet och abort. Vissa kristna församlingar anser att Gud hatar abort och homosexualitet, samt att homosexualitet ses som en synd. I och med att homosexualitet ses som en synd, har homosexuella svårt att bli medlem i dessa kristna församlingar (DN 2005, Dagen 2007). I Bibeln står det att Gud ska döma otuktiga människor och att sex före äktenskapet är omoraliskt (Hebreerbrevet 13:4). I Sverige har inte alla kristna samfund samma syn på exempelvis homosexualitet och abort, utan synen skiljer sig åt. Homosexuella är exempelvis välkomna till många av Sveriges kristna samfund (Dagen 2007, Världen idag 2007). Jag vill undersöka om det är någon skillnad på sexualundervisningen i kommunala skolor och kristna friskolor gällande lektionsinnehåll och hur olika begrepp värderas, såsom homosexualitet. Pratar de kristna friskolorna om homosexualitet och har de en värdeneutral syn på elever som har sex före äktenskapet? Jag anser att det är viktigt att genomföra en studie där kommunala skolor och kristna friskolor jämförs för att se om alla elever får tillgång till en likvärdig utbildning, oavsett vilken typ av skola de går i.

Syfte

Den här undersökningen syftar till att studera hur sexualundervisningen bedrivs i kristna friskolor och i kommunala skolor, samt hur eleverna i de olika skolorna upplever undervisningen.

Kristna friskolor

Skolor som inte har kommunen eller landstinget som huvudman definieras enligt skolverket som ”friskolor” (Skolverket 2010). Sedan 1990-talet har det startats allt fler kristna friskolor i Sverige (Francia 2007) och i landet finns det drygt 50 sådana grundskolor (Skolverket 2011). Det finns olika typer av kristna friskolor och vanligtvis kan de delas in i två typer; de ”svaga” och ”starka” varianterna. De ”svaga” varianterna är huvudsakligen friskolor som inte lägger tonvikten på den egna religiositeten och det innebär att varken skolpersonal eller elever behöver vara medlem i en kristen organisation (Roth 2007). Dessa friskolor har ett religiöst inslag i skolan och kan exempelvis erbjuda eleverna morgonsamlingar med en inledande eller avslutande bön. Skolorna undervisar om religion och inte i religion (Löfstedt 2007, Roth 2007). De ”starkare” varianterna betonar religiositeten och anser att det är en viktig punkt när skolpersonal ska anställas och när elever ska rekryteras. Dessa skolor fostrar sina elever in i en religion (Berglund och Larsson 2007, Roth 2007). Som nämntes tidigare har inte alla kristna samfund samma syn på exempelvis homosexualitet och abort. I och med att de kristna friskolorna inte tillhör ett och samma samfund, har även skolorna olika synsätt på dessa frågor.

De kristna friskolorna måste, precis som de kommunala skolorna, utgå ifrån läroplan och kursplaner. Undervisningen ska vara saklig och får inte vara konfessionell (Berglund och Larsson 2007).

Historik

I Sverige har sexualitet varit ett stort forskningsfält under en lång tid och frågor kring sexualitet har ofta varit ett hett diskussionsämne (Forsberg 2005). Under 1700-talet hade människorna en öppenhet kring sexualkunskap. Synen på sex och fortplantning var god och sågs som Guds påbud (Centerwall 2005a).

Under 1800-talet var synen kring sexualitet strängare. Ungdomarnas sexualitet accepterades, men om en ogift kvinna blev gravid kunde hon betraktas som ett hot. Under detta stränga århundrade fanns även lagar som förbjöd otrohet och homosexualitet (Centerwall 2005a).

Under 1900-talet har mycket hänt kring sexualkunskapen, men har kännetecknats av stor ambivalens runt kunskapsområdet. Många ansåg att ungdomarna behövde få mer kunskap om sexualkunskap, men informationen fick inte tolkas som en uppmaning till att sexualdebutera. Flickor ansågs ha en svagare sexuell drift än pojkar, vilket ledde till att flickor fick sexualundervisning i högre utsträckning än pojkar under 1920-talet. Flickorna undervisades, i hopp om att de skulle skyddas mot pojkarna och deras kraftiga sexualdrift (Centerwall 2005a). Under den här perioden blev föräktenskapligt samliv allt mer vanligt och synen på sexualitet började förändras. I takt med att könssjukdomar blev allt vanligare, ökade behoven av sexualupplysning (Nilsson 2008).

År 1942 rekommenderades folkskolan att undervisa i sexualkunskap, en undervisning som skulle handla om fosterutveckling, anatomi, hygien och könslivets biologi (Centerwall 2005a). Tre år senare, år 1945, fick folkskolelärarna den första handledningen för sexualundervisning (Nilsson 2008). Handledningen var detaljerad och lärarna fick tydligt veta vad de skulle ta upp, samt vad lektionerna inte skulle behandla. Undervisningen var tydligt fokuserad på fortplantning och hälsa. Även om handledningen inte tog fullständigt avstånd från föräktenskapligt samliv, sågs avhållsamhet som den sanna vägen (Centerwall 2005a). Handledningen fick mycket kritik för att inte vara realistisk. När handledningen för högre klasser kom år 1949, var den moraliska delen nertonad och det som betonades var liberala skrivningar (Nilsson 2008).

År 1955 infördes ett obligatorium att bedriva sexualundervisning i skolan och året därefter publicerades den nya handledningen för sexualundervisningen. Att sexualundervisningen blev obligatorisk berodde bland annat på att den kunskap som eleverna tidigare fick ifrån sina föräldrar ansågs vara undermålig (Centerwall 2005b).

I Sverige förändrades synen på sexualupplysning på 1970-talet. Synen på sexualitet var allt mer fri, samt att man och kvinna ansågs jämställda (Nilsson 2008). År 1977 kom en ny handledning ut, som var mer anpassad till ungdomarnas levnadssätt. Den framhöll betydelsen att våga ta egna

beslut gällande samlagsdebut och därmed motstå grupptryck. Undervisningen handlade bland annat om elevernas sexuella medvetenhet och könsroller (Centerwall 2005b).

Idag står det väldigt lite om sexualundervisning i läroplanen, Lpo94, och det finns inte någon handledning som undervisningen utgår ifrån. De lärare som har intresse och kunnande för frågorna, får möjlighet att ta ansvar för dessa frågor.

Förankring i styrdokument

I kursplaner och läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet, Lpo94, finns det stöd för att sexualkunskap är en viktig del av undervisningen i skolan (Skolverket 1994, Skolverket 2000a). Enligt Lpo94 (Skolverket 1994) är det rektorns ansvar att integrera ett ämnesövergripande arbete i många ämnen och sexualundervisningen är ett sådant kunskapsområde som ska undervisas tvärvetenskapligt.

I kursplanen för biologi finns tydliga kopplingar till sex- och samlevnadsområdet. I biologiämnet finns ett antal dimensioner som beskriver ämnets uppbyggnad, en sådan dimension är människan. Sexualitet, samlevnad och kärlek är frågor som ska behandlas under området som handlar om människan. Efter nio år i grundskolan finns ett antal mål för eleverna att uppnå inom ämnet biologi. Eleverna ska:

ha kunskap om vad befruktning innebär

ha kunskap om sexuallivets biologi, preventivmetoder och sexuellt överförbar smitta

ha kännedom om den egna kroppens organ [...]

kunna föra diskussioner om sexualitet och samlevnad och därvid visa respekt för andras ståndpunkter och för olika samlevnadsformer (Skolverket 2000a).

I kursplanen för biologi finns även ett flertal strävansmål som kan kopplas till sexualundervisning. Eleverna ska kunna:

utveckla kunskap om pubertetens inverkan på individen

utveckla förmågan att diskutera frågor om hälsa och samlevnad utifrån relevant biologisk kunskap och personliga erfarenheter (Skolverket 2000a).

I kursplanen för svenska nämns begrepp som kan kopplas till samlevnad. Ämnet syftar till att stärka elevernas identitet, samt ger eleverna möjligheter till förståelse och empati för andra människor. Svenskämnet ger även eleverna möjligheten att forma motbilder till exempelvis stereotypa könsroller (Skolverket 2000b). Även i kursplanen för de samhällsorienterade ämnena finns begrepp och mål som är kopplade till samlevnadsundervisningen. Ett mål som eleverna ska

sträva mot inom de samhällsorienterade ämnena är att träna på att ta hänsyn till alla människor och se till alla människors lika värde och rättigheter (Skolverket 2000c).

I Lpo94 står det relativt lite om sexualkunskap, men däremot finns många begrepp som kan kopplas till samlevnadsundervisning. I Lpo94 påvisas vikten av att skolan ska sträva efter att varje elev ska:

respektera andra människors egenvärde

ta avstånd från att människor utsätts för förtryck och kränkande behandling [...]

[...] lär sig att ta hänsyn och visa respekt i samspel med andra (Skolverket 1994, s 8-9).

Enligt läroplanen är det lärarens ansvar att låta alla elever få möjlighet att påverka undervisningen, detta oberoende av kön, kulturell och social bakgrund (Skolverket 1994).

I de kommande kursplanerna för bland annat biologi, religion och samhällskunskap står det allt mer om sex- och samlevnadsundervisningen. Biologiämnet ska exempelvis handla om människans reproduktion och sexualitet, samt att frågor så som relationer, kärlek, ansvar, identitet och jämställdhet ska diskuteras (Skolverket 2010a). Religionsundervisningen ska ta upp frågor om relationer samt kärlek och sexualitet (Skolverket 2010b). I den kommande kursplanen för samhällskunskap står det bland annat att undervisningen ska utgå ifrån frågor om hur elevers livsstil och identitet påverkas av exempelvis sexuell läggning och kön (Skolverket 2010 c).

Tidigare forskning

För att kunna fastställa om Sveriges skolor uppfyller de nationella målen kring sex- och samlevnadsundervisningen, har undervisningen under en längre tid granskats. De undersökningar som har genomförts visar att sexualundervisningen varierar mellan skolor och även inom skolor (Skolverket 1999). Eleverna får således en differentierad kunskap inom kunskapsområdet.

År 1999 genomförde skolverket en kvalitetsgranskning. Endast en minoritet av de undersökta skolorna hade skrivit ner lokala mål för sexualundervisningen och i och med det ansågs begreppet sex och samlevnad ofta som otydligt. Efter att skolor granskats, framträdde generella mönster som särskiljde skolorna. Ungefär hälften av de granskade skolorna bedrev sexualundervisningen i årskurs åtta, där fokus låg på biologi och kroppen. De resterande skolorna bedrev sexualundervisningen mer kontinuerligt, där fokus låg på att stödja eleverna i deras tonårsutveckling. I dessa skolor bedrevs sexualundervisningen ämnesövergripande och arbetssätten varierade (Skolverket 1999).

När granskningen genomfördes, delades de undersökta skolorna in i tre grupper beroende på hur sexualundervisningen bedrevs. I grupp ett placerades endast ett fåtal skolor och dessa ansågs ha en mycket god och varierad sexualundervisning, där rektorerna tog sitt ansvar för att undervisningen skulle vara ämnesintegrerad. Lite knappt hälften av skolorna placerades i grupp

två. Dessa ansågs ha en bra undervisning, men rektorerna tog inte sitt fulla ansvar för samordningen av undervisningen. Skolor som placerades i grupp ett och två hade bland annat temaveckor med en varierad undervisningsform. Eleverna såg på film, hade tjej/killsnack och värderingsövningar. Eleverna hade även goda samtal med lärare, samtal som utgick ifrån elevernas frågor och funderingar (Skolverket 1999). I den tredje gruppen placerades drygt 40 % av de undersökta skolorna. I dessa skolor bedrevs sexualundervisningen endast i ämnet biologi (Skolverket 1999).

Granskningen visade även att ungefär hälften av skolorna informerade sina elever om begrepp såsom homosexualitet och jämställdhet. När granskningen ägde rum uppgav många elever att de ville ha större inflytande på undervisningen och många skolor arbetade med att försöka förbättra elevinflytandet. Utvärderingen av granskningen visade att om sexualundervisningen sker tvärvetenskapligt, kan synen på sexualitet skifta från ett riskfokuserat perspektiv till ett tämligen gynnande perspektiv. Ett gynnande perspektiv innebär att man försöker stärka det som fungerar positivt i en elevs liv. Ju mer aktiv en rektor är i sin roll, desto större chans har eleverna på skolan att få en bra sex- och samlevnadsundervisning (Skolverket 1999).

Jarlbro (1997) har granskat ett antal skolor och visar i sin rapport att sexualundervisningen i de studerade skolorna vanligtvis är traditionell, där biologilärarna står för den huvudsakliga undervisningen. Av de granskade skolorna uppgav 79 % att ansvaret för sexualundervisningen vilade på NO-lärarna. I några skolor bedrevs sexualundervisningen, förutom i biologi, i bland annat religion och samhällskunskap. Trots att kursplanen för samhällsorienterade ämnen uttrycker att samlevnadsfrågor ska behandlas, uppgav 60 % av de undersökta skolorna att de inte tar upp samlevnadsfrågor i de samhällsorienterade ämnena (Jarlbro 1997).

En rapport av Axelson *et al.* (2008) visade på ungefär samma resultat som skolverkets kvalitetsgranskning. Det var NO-lärarna som hade huvudansvaret för sex- och samlevnadsundervisningen och undervisningsmetoderna kunde variera. Lärarna ansåg inte att sexualundervisningen skedde kontinuerligt, utan var snarare begränsad till en viss tidpunkt. Axelson *et al.* (2008) visade även att det fanns skillnader mellan skolorna, gällande i hur stor utsträckning de samarbetar med den lokala ungdomsmottagningen. I vissa fall fungerade samarbetet utmärkt och i andra fall fungerade inte samarbetet.

Homosexualitet var något som många lärare ansåg vara jobbigt att undervisa om enligt Axelson *et al.* (2008) och Juvall och ChuChu Petersson (2005). Ibland bjuds RFSL in för att tala och diskutera om homosexualitet. Juvall och ChuChu Petersson (2005) visade i sin rapport att många av de intervjuade lärarna ville ha ytterligare stöd från rektorer och från kollegor. För att utveckla undervisningen menar Kindeberg (1997) att lärare måste få tid till att diskutera och utbyta erfarenheter med andra lärare.

Tidigare forskning har visat att det är viktigt att både lärare och elever är aktiva i sex- och samlevnadsundervisningen om eleverna ska lära sig något under lektionstid. För att undervisningen ska vara trovärdig, bör läraren bidra med både intresse för ämnet och sin

personlighet. Det kan resultera i att eleverna anser att läraren är bra, till skillnad från lärare som endast presenterar ”torra” fakta (Kindeberg 1997).

Frågeställningar

- Finns det skillnader i sexualundervisningen mellan kristna friskolor och kommunala skolor och hur ser skillnaderna i så fall ut?
- Finns det någon skillnad i hur eleverna upplever undervisningen? (Är det någon skillnad mellan tjejers och killars syn på undervisningen?)
- Hur mycket tid ägnas åt sexualundervisningen?

Metod

I min undersökning användes två metoder, intervju och enkät. Jag fick då mer tillförlitlig data än från endast en metod (Trost 2010). För att uppfylla undersökningens syfte hade jag två teoretiska utgångspunkter, fenomenologi och positivism. En kvalitativ metod användes, då fenomenologer förhåller sig till studieobjektets upplevelseinnehåll (Molander 2003). En kvantitativ metod användes, då positivisterna menar att den enda giltiga kunskapen fås genom mätning och räkning (Molander 2003). Dessa två teoretiska ansatser låg till grund för min undersökning.

Urval

I min undersökning deltog fyra skolor som är belägna i tre olika kommuner i Mellansverige, två kristna friskolor och två kommunala skolor. Alla frivilliga elever i årskurs nio som hade blivit undervisade i sexualkunskap besvarade min enkät och en till två lärare från varje skola deltog i den kvalitativa intervjun. Sju kommunala skolor kontaktades och utav dessa gav fyra ett positivt besked. De två första skolorna som tackade ja, valdes till undersökningen. Från de kommunala skolorna var mitt ursprungliga urval 131 elever. Totalt svarade 95 elever på enkäten, varav 94 analyserades vidare. Elva kristna friskolor kontaktades och två av skolorna valde att delta i undersökningen. Det var 38 elever från de kristna friskolorna som svarade på enkäten, mitt ursprungliga urval var 44 elever.

Efter att jag kontaktat rektorerna på alla skolor, fick jag namn på lärare som valt att delta i intervjun. Lärarna i urvalsgruppen var följaktligen icke-slumpmässigt utvalda, ett självselektionsurval (Esaiasson *et al.* 2007). Valet av elever var ett strategiskt urval (Trost 2010). Eftersom eleverna hade läst sexualkunskap under föregående läsår hade de kunskaperna färskt i minnet och kunde ge mig en sanningsenlig bild. Därför valdes ett strategiskt urval.

Datainsamlingsmetoder

För att kunna besvara mina frågeställningar genomfördes en deskriptiv undersökning. Den deskriptiva undersökningen genomfördes, då jag ville få svar på frågetyper såsom "hur mycket" och "hur många" (Dahmström 2005). Då ämnet betraktades som något känsligt var en kombination av flera metoder att föredra (Trost 2007). En kombination av två metoder gav en sanningsenlig bild av sexualundervisningen i de olika skolorna, då både elever och lärare fick möjlighet att ge sin åsikt. För att få svar på frågor som eleverna kunde uppfatta som pinsamma och känsliga, fick de besvara frågor med hjälp av en anonym enkät.

För att kunna samla in data kring mina frågeställningar och därmed kunna jämföra elevernas uppfattningar om sexualundervisning med lärarnas, genomfördes intervjuer med NO-lärare. NO-lärare valdes då forskning har visat att dessa har huvudansvaret för sexualundervisningen. En

kvalitativ metod, i detta fall kvalitativ intervju, användes då jag var intresserad av att försöka förstå hur lärarna resonerar (Trost 2010). Jag ville till exempel få reda på hur många lektioner som används till sexualundervisning, samt få kunskap om vad som tas upp under lektionstid. Att jag träffade pedagogerna vid intervjutillfällena innebar att jag kunde förklara otydliga frågor, samt hade möjlighet att ställa mer utvecklande frågor. En annan fördel med att jag träffade lärarna under intervjuerna var att jag lättare kunde garantera deras anonymitet. Några nackdelar med att besöka lärarna vid intervjutillfällena är att risken för intervjuareffekt ökar och kan resultera i diverse mätfel (Esaiasson *et al.* 2007), samt att det är kostsamt och tar mycket tid (Dahmström 2005).

För att samla in data om elevernas uppfattningar kring sexualundervisning, valde jag att använda den kvantitativa metoden enkät. En kvantitativ metod var fördelaktig, eftersom jag ville ange frekvenser (Trost 2010). Jag valde att genomföra en gruppenkät för att relativt snabbt och smidigt få in data från många elever (Trost 2007). Det var fördelaktigt att genomföra gruppenkäter, eftersom det är billigt och ett examensarbete medför ont om tid. Det negativa med metoden är att läraren och övriga elever kan påverka deltagarna, samt att det är svårt att ställa följdfrågor till otydliga svar (Dahmström 2005).

Intervjuns utformning

Innan jag påbörjade intervjun fick den intervjuade läraren visa sitt samtycke och jag berättade att intervjun var frivillig och anonym, samt att resultatet endast skulle användas i min uppsats (Trost 2010). Innan intervjun började påpekade jag även att jag hade tystnadsplikt. Inför intervjun hade jag konstruerat en intervjuguide som innehöll olika typer av intervjufrågor, som fakta- och tematiska frågor (Appendix 1). Många frågor utformades som deskriptiva frågor (Esaiasson *et al.* 2007).

Vid intervjutillfället var det viktigt att tänka på var intervjun ägde rum. Eftersom jag besökte de olika skolorna, lät jag de intervjuade lärarna bestämma intervjuplats. Trost (2010) menar att den intervjuade kan få besluta var intervjun ska genomföras, eftersom den intervjuade ställer upp och besvarar mina frågor. För att inte lämna över ansvaret helt och hållet, bad jag lärarna att välja en plats som var lugn, ostörd och som läraren kände sig trygg i (Trost 2010). Lärarna intervjuades enskilt, då gruppintervjuer kan bli komplicerade och alla kommer inte lika lätt till tals. Under intervjun använde jag en digital diktafon, vilket medförde att jag kunde rikta min uppmärksamhet mot läraren. Jag skrev även ner respondentens svar. För att inte läraren skulle uppleva mig som ifrågasättande, ställde jag inte så många ”varför-frågor”. Jag fokuserade istället på ”hur-frågor”, då jag var intresserad av att förstå lärarens sätt att tänka och bevekelsegrunder (Trost 2010). Jag ställde inte heller provocerande eller negerande frågor, då provocerande frågor kan uppfattas som ovänliga och negerande frågor kan leda till missuppfattningar (Trost 2007, Trost 2010). Det var viktigt att jag som intervjuare kunde prata med vem som helst och därför försökte jag anpassa

mitt sätt att prata efter den jag intervjuade. Det var då viktigt att jag inte härmade den jag intervjuade, utan endast anpassade mitt språk (Trost 2010).

Enkätens utformning

När jag konstruerade frågeformuläret var det centralt att tänka på att använda ett enkelt och korrekt språk, som alla elever kunde förstå (Appendix 2). Det var även viktigt att tänka på hur jag formulerade frågorna, så att jag med hjälp av frågorna kunde svara på mina frågeställningar (Dahmström 2005).

Enkäten inleddes med ett kort introduktionsbrev, där jag beskrev syftet med undersökningen, informerade att eleverna svarade på enkäten anonymt och att de kunde avbryta när de ville. I brevet skrev jag även att elevernas deltagande var helt frivilligt och att deras svar var värdefulla för studien (Esaiasson *et al.* 2007). Enkäten inleddes med ett antal sakfrågor, följt av ett antal attitydfrågor. Enkäten inleddes med sakfrågor, då jag var intresserad av att få bakgrundsinformation om deltagarna. Attitydfrågor ställdes, eftersom jag ville ta del av elevernas inställning till ämnesområdet (Trost 2007).

För att eleverna inte skulle tröttna och därmed inte svara seriöst på alla frågor, användes endast ett fåtal sammanställningar. Det ledde till att eleverna var koncentrerade och svarade genomtänkt på alla frågor (Trost 2007). För att inte eleverna skulle styras i någon riktning och till ett visst svarsalternativ, ställde jag balanserade och neutrala frågor. När jag konstruerade frågorna undvek jag negerande frågor och var noggrann att endast ställa en fråga i taget. Det bidrog till en ökad förståelse, samt minskade risken för missförstånd (Dahmström 2005). Svartsalternativen till frågorna var i stor utsträckning fasta, då dessa alternativ var mindre tidskrävande att sammanställa och jag riskerade inte att inte kunna tyda en deltagares handstil. Om de fasta svartsalternativen inte täckte elevernas åsikter, fanns en möjlighet att fylla i ett eget alternativ med chans att förtydliga (Dahmström 2005, Trost 2007). Eleverna fick både skriftliga och muntliga instruktioner, då jag genom muntliga instruktioner kunde förtydliga frågor som ansågs svåra (Bohlin *et al.* 1996).

Procedur

Alla skolor som deltog i studien kontaktades via e-post en till sex veckor innan undersökningen genomfördes. Jag beskrev syftet med undersökningen och att jag ville intervjua lärare och lämna ut enkäter till elever i årskurs nio. Efter att skolorna tackat ja, bestämde vi tid och datum då undersökningen kunde äga rum. Datainsamlingen ägde rum under veckorna 45-47 år 2010. Enkäten som eleverna svarade på, delades ut och samlades in av mig, vilket innebar att jag kunde ge samma information till alla deltagare. Jag besökte alla klasser i deras klassrum och efter min muntliga presentation av enkäten, behövde eleverna 10-15 minuter för att besvara den. Eleverna kunde ange flera svartsalternativ på fråga tio och elva, vilket innebär att det totalt blir mer än 100 % när alla svartsalternativ räknas samman. Enkäten lämnades ut till eleverna på förmiddagen eller

strax efter lunch, vilket beror på att jag försökte ge alla deltagare samma förutsättningar. Alla lärare intervjuades av mig, vilket innebar att jag kunde förklara otydligheter samt att jag kunde tolka deras uttryck, gester och minspel likvärdigt. Intervjugenomförandet tog ungefär 20-25 minuter och ägde rum precis innan eller strax efter eleverna svarat på enkäten.

Databearbetning

Efter att jag samlat in enkäter från alla frivilliga elever, förde jag in allt data i en datamatrix i Microsoft Excel (version 2002). Därefter bearbetades allt data och resultatet från gruppenkäterna sammanställdes och presenterades i stapeldiagram (Trost 2007). För att se om mina data visade signifikanta samband, genomfördes statistiska analyser i programmet Minitab 15.1. Ett Wilcoxon Mann-Whitney test genomfördes för fråga 8 och 11a-h. I dessa frågor analyserades hur elevernas poängrankningar. På de övriga frågorna genomfördes inga statistiska analyser, då eleverna inte rankade sina åsikter i dessa frågor.

Det essentiella från varje intervju sammanställdes direkt efter intervjutillfället (Trost 2010). Lärarnas svar till varje fråga presenterades i löpande text (Appendix 3). Jag kunde sedan belysa hur undervisningen bedrivs i de olika skolorna och kunde se generella mönster (Esaiasson *et al.* 2007).

Forskningsetiska reflektioner

I min studie har jag utgått ifrån informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Jag uppfyllde informationskravet genom att jag informerade den berörda skolpersonalen och eleverna om undersökningens syfte, att deras deltagande var helt frivilligt och att de kunde avbryta undersökningen om de ville (Bohlin *et al.* 1996).

Samtyckeskravet innebär att de som deltar i undersökningen kan själv välja om de vill delta eller inte. Är deltagarna under 15 år, måste forskaren få samtycke ifrån vårdnadshavare (Vetenskapsrådet 1990). Eftersom de elever som deltog i min undersökning var över 15 år, behövde endast de berörda eleverna ge sitt godkännande. Även de lärare som intervjuades deltog frivilligt.

För att uppnå konfidentialitetskravet oidentifierade jag de lärare som ställde upp på intervjumomentet, samt förvarade intervjumaterialet på ett säkert sätt. Eleverna besvarade enkäterna anonymt och därmed kunde inte deltagarna identifieras. Efter avslutat arbete förstördes enkät- och intervjumaterialet (Vetenskapsrådet 1990).

Genom att jag använde de insamlade uppgifterna endast till detta arbete, uppfyllde jag nyttjandekravet (Vetenskapsrådet 1990, Bohlin *et al.* 1996).

Resultat

I följande avsnitt kommer resultatet från intervjuerna att presenteras, samt resultatet från enkäterna som eleverna besvarade. Resultatet från intervjuerna presenteras fråga för fråga, där likheter och skillnader tydliggörs. Elevernas svar redovisas i stapeldiagram och i löpande text.

Av de 133 enkäter som samlades in, analyserades 132 stycken vidare. Av de 132 analyserade enkäterna, var könsfördelningen 43,2 % tjejer och 56,8 % killar. I de kommunala skolorna var könsfördelningen 38,3 % tjejer och 61,7 % killar och i de kristna friskolorna 55,3 % tjejer och 44,7 % killar.

Resultat från intervjuer med lärare

Efter att intervjuerna genomförts sammanställdes svaren (Appendix 3). Nedan presenteras resultaten av intervjuerna. De kristna friskolorna kallas skola ett och två och de kommunala skolorna benämns som skola tre och fyra. De olika lärarna betecknas lärare A-F. Lärare A arbetar på skola ett, lärare B på skola två, lärare C och D arbetar på skola tre och lärare E och F är verksamma på skola fyra.

Undervisar ni i sexualkunskap på skolan?

Alla respondenter menar att de undervisar i sexualkunskap på sina respektive skolor.

Vilka undervisar i sex- och samlevnad på skolan? (Tvärvetenskapligt, temadagar, skolsköterska/kurator/externa föreläsare, samarbete med ungdomsmottagning)

På skola ett och fyra är det endast NO-lärarna som undervisar i sex- och samlevnad. På skola ett har de tidigare arbetat ämnesövergripande, men har inte gjort det de senaste åren. Lärarna på skola fyra har inget uttalat samarbete, men snuddar vid varandras ämnesområden vid exempelvis relationsfrågor. På skola två är det biologiläraren som undervisar i sex- och samlevnad, men lärare B tror att SO-lärare i viss mån tar upp vissa begrepp. De arbetar inte tvärvetenskapligt. På skola tre arbetar lärarna ämnesövergripande och har ett tydligt samarbete med flera lärare.

Skola två brukar bjuda in en kristen sexolog och en kvinna som fött barn och skola tre brukar bjuda in externa föreläsare från exempelvis RFSU. På skola ett och fyra brukar skolsköterskan komma till klasserna och prata, samt skolläkaren på skola fyra.

Temadagar är inte vanligt förekommande, endast en av de fyra skolorna (skola tre) har temadagar.

Alla de undersökta skolorna har ett samarbete med en ungdomsmottagning. Eleverna får göra ett besök, det som skiljer skolorna åt är i vilken årskurs eleverna gör detta studiebesök. Tjejerna och killarna på skola två brukar besöka mottagningen vid olika tillfällen.

Hur ser undervisningen ut? (Vilket innehåll har undervisningen)

Gemensamt för alla skolor är att de pratar om könssjukdomar, könsorganens uppbyggnad, graviditet, abort, hbt-frågor, onani och preventivmedel.

På skola ett pratar lärare A inte så mycket om pornografi, självkänsla och sexuella övergrepp. Lärare B som arbetar på skola två, pratar endast om onani om någon elev ställer en fråga kring det. Han pratar i låg utsträckning om sexuella övergrepp, pornografi och vänskap. Självkänsla är något som han inte pratar om. Förutom det som nämnts som gemensamt, brukar lärare B undervisa om sexualitet i allmänhet, pubertet, hormoner, sexuellt samliv, befruktning, förlossning, förälskelse och kärlek, samt sexualmoral och etik. Lärare C som arbetar på skola tre säger att hon pratar lite om självkänsla och pornografi. Hon menar att pornografi borde få större utrymme i undervisningen. Lärare D brukar, förutom det som nämnts som gemensamt för alla skolor, pratar om vad som händer med kroppen (från barn till vuxen), fördomar gällande kön och sexualitet och om hur man ser på olika kön. Tidigare visade lärare D porrbilder, men har blivit allt mer återhållsam med det efter att ha fått föräldrareaktioner. Nu brukar hon visa en bild eller text, för att eleverna ska börja diskutera.

De båda lärarna på skola fyra pratar, förutom det som nämnts som gemensamt, även om förälskelse och kärlek, vänskap, pornografi och självkänsla. Utöver detta pratar lärare E om pubertet och menstruationscykeln, lärare F pratar om hormoner, ägglossning, hur killar får stånd, samt hur kroppen fungerar.

Kan du beskriva hur arbetsupplägget ser ut?

Många av lärarna försöker använda så många undervisningsformer som möjligt. De flesta lärarna brukar ha genomgångar, diskutera, använda läroboken/kompendium, se film, göra studiebesök, göra olika värderingsövningar och låta eleverna ställa anonyma frågor. Det som skiljer sig mellan lärarna är om de låter eleverna genomföra praktiska övningar och om eleverna delas upp i tjej- och killgrupper. Lärare D brukar även visa en porrbild eller text som eleverna kan diskutera kring, även om det tidigare har lett till att föräldrar klagat. Lärare B brukar även låta sina elever titta på könsceller i mikroskop.

Kan du beskriva om, och i så fall hur ni förmedlar alla människors lika värde (homosexuella/heterosexuella och oberoende sexualdebut)?

De flesta lärarna menar att undervisningen genomsyras av alla människors lika värde. Genom att inte nämna kön, styr de inte elevernas tankar. Lärare C, E och F brukar prata om att alla har rätt att säga nej, att de inte ska falla för grupptricket och att de därmed själva ska bestämma när de ska sexualdebutera. Lärare A menar att många elever har en hård och dömande syn på homosexuella, vilket gör att han ofta försöker ha diskussioner kring ämnet. Eleverna får då spegla sina åsikter och se att de måste kunna diskutera homosexualitet utan att tala nedsättande. Även

lärare B menar att hans helklassdiskussioner ofta är intensiva och tydliga, då eleverna kan ha olika värderingar angående homosexuella och människor som sexualdebuterat. Lärarens personliga uppfattning om sexualitet och hur det ska fungera, skiljer sig ganska mycket ifrån samhället. Han försöker ändå att förmedla samhällets synvinkel och vad de kristna anser vara det bästa. Han vill att eleverna ska förstå att man kan se dessa begrepp på olika sätt.

Kan du beskriva om, och i så fall hur ni arbetar för att motverka traditionella könsroller?

I denna fråga kan lärarna delas upp i två grupper. Lärare A och C menar att de inte pratar medvetet om könsroller med eleverna, utan det kan komma upp i en diskussion eller om en elev betar sig på ett visst sätt. Lärare B, som även han ingår i denna grupp, menar att han inte pratar om traditionella könsroller utan anser att det är SO-lärarens ansvar.

Lärare D, E och F pratar om könsroller i sin undervisning. De försöker att undvika att befästa mönster genom sitt sätt att tala och tänka på vilka texter som väljs till eleverna. De brukar även diskutera mycket gällande frågor såsom yrkesval. Lärare E brukar även berätta skämtsamma historier och berätta om sina sysslor hemma.

Hur mycket tid ägnar ni till sexualundervisningen?

De intervjuade lärarna ägnar ungefär lika mycket tid till sexualundervisningen, förutom lärare B som ägnar något färre timmar till undervisningen. Lärare A ägnar 15-20 timmar, lärare B ägnar 5-7 timmar, lärare C ägnar 8-10 timmar, lärare D ägnar cirka 15 timmar, lärare E ägnar 10-15 timmar och lärare F ägnar ungefär 18 timmar till sexualundervisningen. Lärare C, D och F menar att eleverna får mer tid till undervisningen, om tiden från andra ämnen också räknas in.

Med kursmålen som utgångspunkt, tror du att eleverna tycker att undervisningen är lärorik?

Alla lärare tror att eleverna tycker att sexualundervisningen är lärorik. Lärare A säger att han själv är nöjd med undervisningen, dels med faktaavsnittet och dels med sättet att spegla tankar och åsikter. Lärare D säger att hon känner någon slags frustration. Även om eleverna haft sexualundervisning, kan de säga att de inte haft någon. Eleverna förstår inte att relationsfrågor innefattas i sex- och samlevnadsavsnittet. Lärare E menar att eleverna brukar uppskatta hans undervisning och tror således att de anser att undervisningen är lärorik.

Med kursmålen som utgångspunkt, tror du att eleverna tycker att undervisningen är meningsfull?

Alla lärare tror att eleverna tycker att undervisningen är meningsfull. Lärare D menar att eleverna tycker att det är viktigt att bland annat känna till om vilka preventivmedel som finns. Lärare E menar att eleverna ser avsnittet som kunskap för livet och det är aldrig svår att motivera dem.

Kan du kort beskriva om alla elever deltar i undervisningen i lika hög grad som annan NO-undervisning?

Alla lärare menar att eleverna deltar i sex- och samlevnadsundervisningen i lika hög, eller högre utsträckning som annan NO-undervisning. Lärare D och E menar att de elever som är något senare i utvecklingen är mer passiva i undervisningen, men de är närvarande. Lärare D och E har fått samtal från föräldrar som inte vill att deras barn ska delta i sexualundervisningen, men det är sällsynt. Elevernas engagemang kring avsnittet är vanligtvis högt, vilket lärarna tror kan bero på att det berör alla och att eleverna har ett eget intresse.

Hur mycket vet ni om vad de andra lärarna tar upp? Är rektorn delaktig och samordnar ett tvärvetenskapligt arbete?

Rektorerna på de olika skolorna är, enligt alla lärare, inte delaktig i arbetet för att samordna ett tvärvetenskapligt arbete. Lärare A har tidigare varit ensam NO-lärare på skolan och kan därför inte uttala sig om samarbete med andra NO-lärare men på skolan har alla lärare ett gemensamt tänk kring ämnesövergripande arbete.

Lärare B menar att lärarna på skola två är dåliga på att samordna undervisningen och att han inte är särskilt insatt i de andra lärarnas arbete. Någon gång har de diskuterat vad de tar upp under lektionstid, men de har inte samarbetat.

Lärare C och D menar att lärarna har stora möjligheter att prata ihop sig med andra NO-lärare och inom arbetslaget.

Lärare E och F är de enda NO-lärarna på skolan och har ett tätt samarbete. Lärarna har även möjlighet att prata med andra lärare på ämneskonferenser. Till rektorn brukar de lämna in pedagogiska planeringar och rektorn kan även besöka dem under lektionstid.

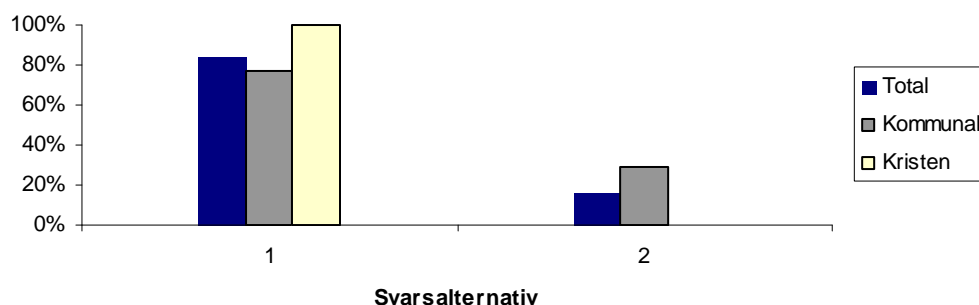
Resultat från enkäten

Varje fråga redovisas med ett till tre stapeldiagram. För varje fråga presenteras elevernas totala svar, de kommunala elevernas svar, samt de kristna friskoleelevernas svar. I de frågor som det är stor skillnad mellan tjejernas och killarnas svar, skillnad mellan tjejernas svar, eller skillnad mellan killarnas svar, presenteras resultatet med tre stapeldiagram. Det statistiska testet Wilcoxon Mann-Whitney visade statistiska samband för ett antal av mina frågor. Endast på de frågor där signifikanta skillnader har dokumenterats kommer statistiska resultat att presenteras.

I vilka ämnen pratade ni om sexualkunskap?

Figur 1 visar att 77,2 % av eleverna i de kommunala skolorna (skola tre och fyra) ansåg att de blivit undervisade i sexualkunskap i endast NO-undervisningen, medan 28,8 % av eleverna i de kommunala skolorna ansåg att de blivit undervisade i sexualkunskap i flera ämnen. Av de 28,8 % av eleverna som kryssade i att de blivit undervisade i flera ämnen (svarsalternativ 2), uppgav de flesta att ämnen som NO, SO, svenska och värdegrundsundervisning behandlade ämnesområdet.

Av eleverna på de kristna friskolorna (skola ett och två) ansåg 100,0 % att de endast blivit undervisade i sexualkunskap på NO-lektioner.

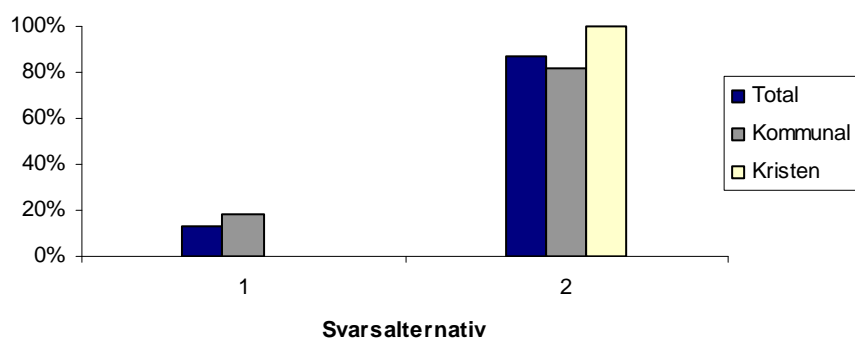

Figur 1. Fördelning av elevernas svar gällande i vilka ämnen de har haft sexualkunskap. Svarsalternativ 1= NO, svarsalternativ 2= flera ämnen.

Var sexualundervisningen tvärvetenskaplig? (Har flera ämnen samarbetat i undervisningen?)

Totalt svarade 18,5 % av eleverna i de kommunala skolorna att sexualundervisningen var tvärvetenskaplig (svarsalternativ 1) och i den efterföljande frågan (fråga 6) svarade dessa elever att ämnen som NO och SO samarbetade i undervisningen. Många av eleverna (81,5 %) i samma skolor ansåg inte att undervisningen var tvärvetenskaplig och svarade därför inte på den efterföljande frågan.

Samtliga elever i de kristna friskolorna (100,0 %) ansåg inte att sexualundervisningen var tvärvetenskaplig och kunde därför inte svara på den efterföljande frågan. I figur 2 framgår resultatet av elevernas svar.

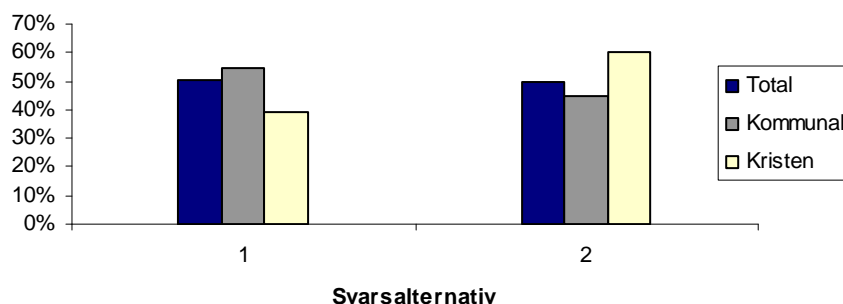

Figur 2. Fördelning av elevernas åsikter om sexualundervisningen var tvärvetenskaplig. Svarsalternativ 1= Ja, svarsalternativ 2= Nej.

Blev ni undervisade av någon annan än skolpersonalen? (ex RFSU). Om ja, ange vem eller vilken organisation.

Av eleverna i de kommunala skolorna svarade 54,9 % att de blivit undervisade av någon extern föreläsare och många elever uppgav att de besökt en ungdomsmottagning, fått besök av en barnmorska, RFSU eller en homosexuell man.

I de kristna friskolorna uppgav 39,5 % av eleverna att de blivit undervisade av någon annan än skolpersonalen och det vanligaste svaret var att de besökt en ungdomsmottagning.

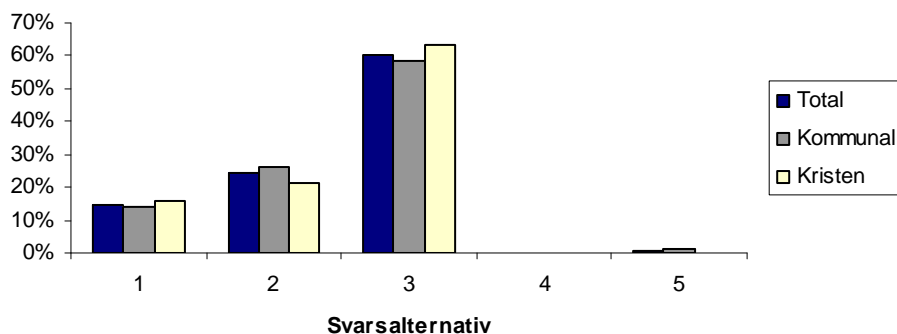
Figur 3. Elevernas svar angående om någon annan än skolpersonalen undervisade i sexualkunskap. Svartalternativ 1= Ja, svartalternativ 2= Nej.

Ägnades tillräckligt med tid till sexualundervisningen?

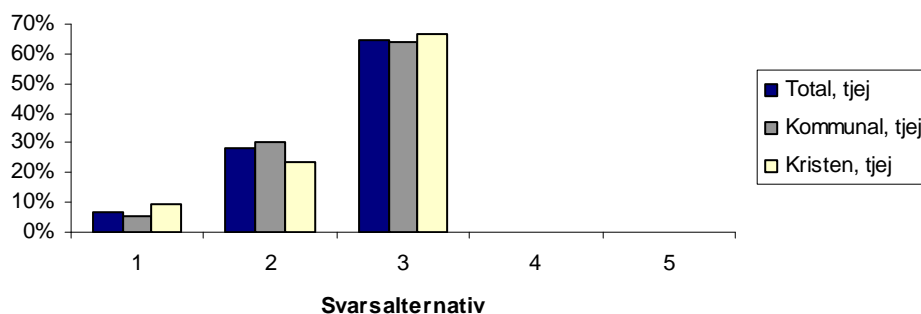
Det skiljde sig inte särskilt mycket mellan de olika skolorna, utan en stor del av eleverna (60,0 %) ansåg att det ägnades lagom med tid till undervisningen (svartalternativ 3). Det var 39,2 % som ansåg att ”alldeles för lite tid” (svartalternativ 1) eller ”för lite tid” (svartalternativ 2) ägnades till sexualundervisningen (Figur 4). Medelvärdet (\pm SD) för de kommunala skolorna var $2,5 \pm 0,77$ och var $2,5 \pm 0,75$ för de kristna friskolorna.

Det var totalt 5,6 % av tjejerna i de kommunala skolorna och 9,5 % av tjejerna i de kristna friskolorna som ansåg att det ägnades ”alldeles för lite tid” till sexualundervisningen. Medelvärdet för tjejerna i de kommunala skolorna var $2,6 \pm 0,6$ och $2,6 \pm 0,66$ för tjejerna i de kristna friskolorna. Det totala medelvärdet för tjejerna var $2,6 \pm 0,62$. Av killarna i de kommunala skolorna ansåg 19,6 % att det ägnades ”alldeles för lite tid” till sexualundervisningen och 23,5 % av killarna i de kristna friskolorna tyckte också det. För killarna i de kommunala skolorna var medelvärdet $2,4 \pm 0,86$ och för killarna i de kristna friskolorna var det $2,4 \pm 0,84$. Det totala medelvärdet för killarna var $2,4 \pm 0,86$.

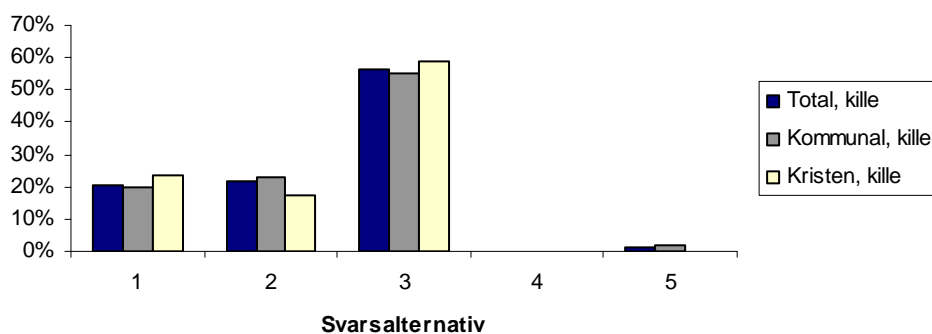
Av tjejerna, oberoende vilken skola de gick på, var det 7,0 % som angav att det ägnades ”alldeles för lite tid” till sexualundervisningen (svartalternativ 1) och 28,1 % som angav att det ägnades ”för lite tid” till sexualundervisningen (svartalternativ 2). I figur 5 presenteras tjejernas åsikter i frågan. I figur 6 framgår det att killarna ansåg, oberoende av vilken skola de gick på, att det ägnades för lite tid till sexualundervisningen. Av killarna angav 20,5 % att det var ”alldeles för lite tid” (svartalternativ 1) och 21,9 % angav att det var ”för lite tid” (svartalternativ 2).

Figur 4. Fördelning av elevernas svar beträffande om tillräckligt med tid ägnades till sexualundervisningen. Svvarsalternativ 1= Alldeles för lite tid, svvarsalternativ 2= För lite tid, svvarsalternativ 3= Lagom, svvarsalternativ 4= För mycket tid, svvarsalternativ 5= Alldeles för mycket tid.

Figur 5. Fördelning av tjejnarnas svar beträffande om tillräckligt med tid ägnades till sexualundervisningen. Svvarsalternativ 1= Alldeles för lite tid, svvarsalternativ 2= För lite tid, svvarsalternativ 3= Lagom, svvarsalternativ 4= För mycket tid, svvarsalternativ 5= Alldeles för mycket tid.

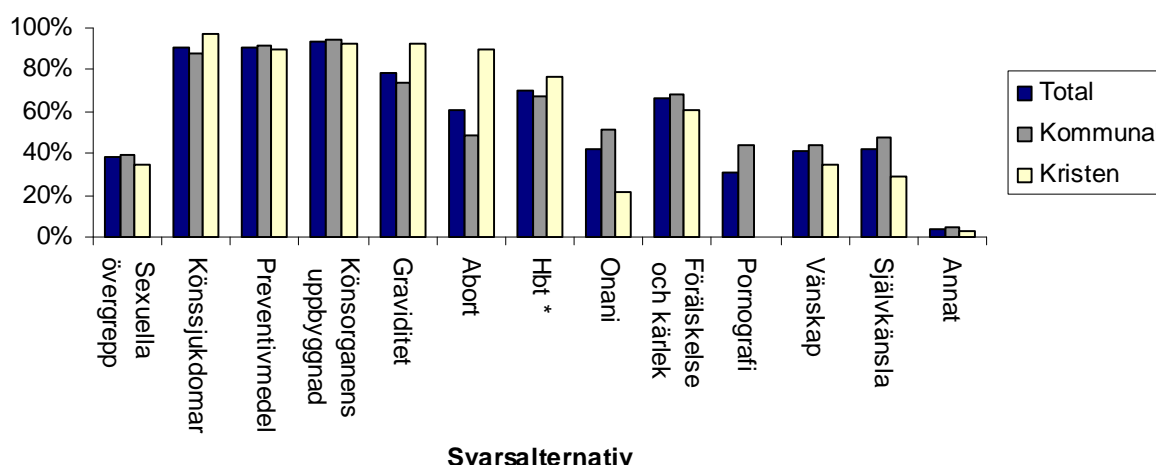
Figur 6. Fördelning av killarnas svar beträffande om tillräckligt med tid ägnades till sexualundervisningen. Svvarsalternativ 1= Alldeles för lite tid, svvarsalternativ 2= För lite tid, svvarsalternativ 3= Lagom, svvarsalternativ 4= För mycket tid, svvarsalternativ 5= Alldeles för mycket tid.

Fråga 9. Vad gick ni igenom under sexualundervisningen?

Totalt svarade 88,3 % av eleverna i de kommunala skolorna och 97,4 % av eleverna i de kristna friskolorna att de pratat om könssjukdomar. Eleverna i de kommunala skolorna ansåg också i lägre utsträckning att de pratat om homosexualitet/bisexualitet/transpersoner och abort än eleverna i de kristna friskolorna. Andelen elever i de kommunala skolorna som angav att hbt-frågor diskuterades var 67,0 % respektive 76,3 % i de kristna friskolorna och i abortfrågan var det 48,9 % respektive 89,5 %.

Eleverna i de kommunala skolorna angav i högre utsträckning att de pratade om onani på lektionstid än eleverna på de kristna friskolorna, 51,1 % respektive 21,1 %. På de kommunala skolorna diskuterades självkänsla i högre grad än på de kristna friskolorna, 47,9 % respektive 28,9 %. Det var 43,6 % av eleverna på de kommunala skolorna som angav att pornografi diskuterades, vilket kan jämföras med 0 % av eleverna på de kristna friskolorna.

Av alla elever som kryssat i svarsalternativet ”Annat”, valde en elev från de kristna friskolorna att förtydliga sitt svar. Eleven skrev att de hade haft en kristen syn på ämnet. I figur 7 redovisas elevernas svar för alla svarsalternativen.

Figur 7. Fördelning av elevernas svar gällande vad de gick igenom under sexualundervisningen.

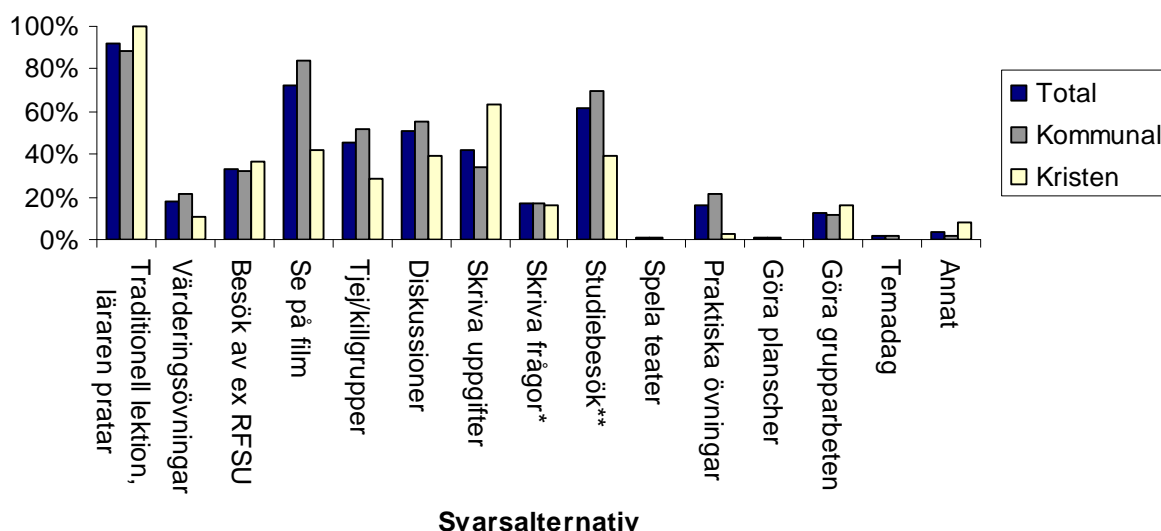
* Homosexualitet/bisexualitet/transpersoner.

Vilka undervisningsformer använde ni i undervisningen?

Totalt angav 88,3 % av eleverna i de kommunala skolorna och 100,0 % av eleverna i de kristna friskolorna att de haft traditionell undervisning, då läraren pratade. Eleverna i de kommunala skolorna uppgav i högre utsträckning att de sett på film än eleverna i de kristna friskolorna, 84,0 % respektive 42,1 %. I de kommunala skolorna angav en större andel elever att de delas upp i tjej/killgrupper än i de kristna friskolorna, 52,1 % respektive 28,9 %. Det var 70,0 % av eleverna i de kommunala skolorna som uppgav att de hade besökt en ungdomsmottagning, vilket kan jämföras med 39,5 % av eleverna i de kristna friskolorna. De två urvalsgrupperna skiljde sig även

åt gällande praktiska övningar, där 21,3 % av eleverna i de kommunala skolorna svarade att de genomfört praktiska övningar medan endast 2,6 % av eleverna i de kristna skolorna angav det svarsalternativet.

Eleverna i de kristna friskolorna svarade i högre utsträckning att de hade skriftliga uppgifter under lektionstid än elever i de kommunala skolorna, 63,2 % respektive 34,0 %. Fler elever i de kristna friskolorna kryssade i svarsalternativet ”Annat”, 7,9 %, vilket kan jämföras med 2,1 % av eleverna i de kommunala skolorna. Av de elever i de kristna friskolorna som valde detta svarsalternativ, svarade de att de gjort ett projekt.

Figur 8. Fördelning av elevernas svar gällande vilka undervisningsformer som användes i undervisningen.

* Skriva frågor som läraren svarar på, ** Studiebesök på ungdomsmottagning.

Frågorna 11a-11h var påståenden som eleverna skulle ta ställning till.

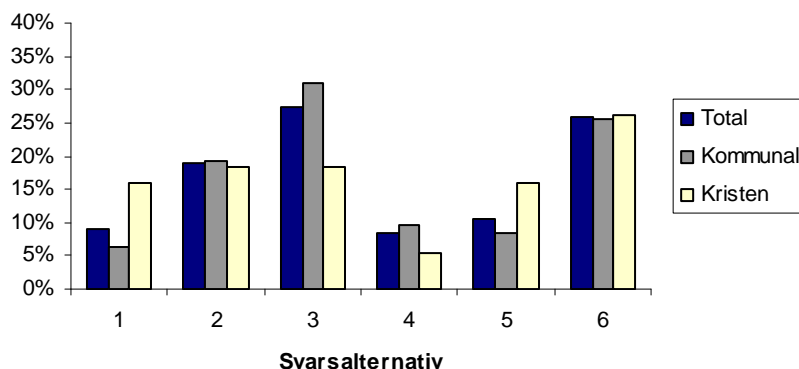
Sexualundervisningen var tillräcklig.

Av eleverna i de kommunala skolorna svarade 6,4 % att de fullständigt tog avstånd ifrån påståendet (svarsalternativ 1) och 15,8 % av eleverna i de kristna friskolorna svarade samma alternativ. Det är ungefär lika många procent i de kommunala skolorna (25,5 %) och kristna friskolorna (26,3 %) som svarat att de fullständigt instämde med påståendet (svarsalternativ 6). Medelvärde för de kommunala skolorna var $3,7 \pm 1,63$ och för de kristna friskolorna var det $3,7 \pm 1,85$. Elevernas åsikter redovisas i figur 9.

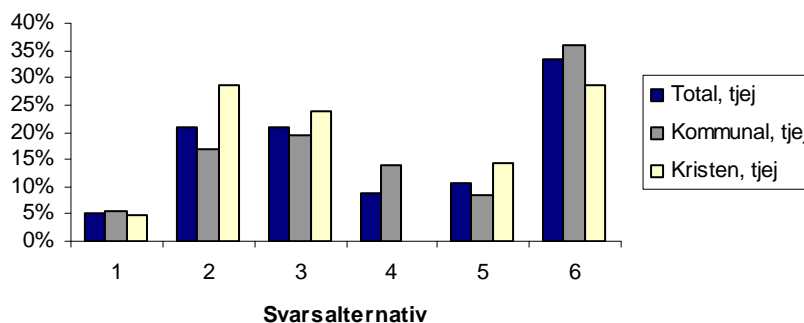
Det var ungefär lika många tjejer i de kommunala skolorna (5,6 %) och i de kristna friskolorna (4,8 %) som angav svarsalternativ 1, men det var något större skillnad mellan grupperna som svarat alternativ 6, 36,1 % respektive 28,6 %. Medelvärde för tjejerna i de kommunala skolorna var $4,1 \pm 1,70$ och för tjejerna i de kristna friskolorna var det $3,8 \pm 1,74$. Det totala medelvärdet för tjejerna var $4,0 \pm 1,72$. Endast 6,9 % av killarna i de kommunala skolorna uppgav att de fullständigt tog avstånd ifrån påståendet, medan 29,4 % av killarna i de kristna friskolorna gjorde det. Det var 19,0 % av killarna i de kommunala skolorna och 23,5 % av killarna i de kristna

friskolorna som svarade alternativ 6. Medelvärden för killarna i de kommunala skolorna var $3,5 \pm 1,54$ och för killarna i de kristna friskolorna var det $3,5 \pm 1,97$. Det totala medelvärdet för killarna var $3,5 \pm 1,65$.

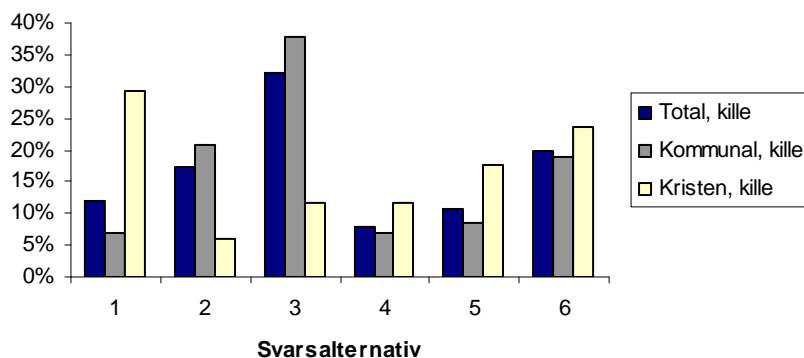
Totalt svarade 5,3 % av alla tjejer att de tog fullständigt avstånd ifrån påståendet (svarsalternativ 1), medan 12,0 % av alla killar uppgav samma svarsalternativ. Tjejerna var mer benägna att instämma fullständigt med påståendet (svarsalternativ 6) än killarna, 33,3 % respektive 20,0 %. Resultatet av hur tjejerna och killarna ställer sig till påståendet redovisas i figur 10 och 11.

Figur 9. Fördelning av elevernas åsikter angående om sexualundervisningen var tillräcklig. Svarsalternativ 1= Tar fullständigt avstånd, svarsalternativ 6= Instämmer fullständigt.

Figur 10. Fördelning av tjejernas åsikter angående om sexualundervisningen var tillräcklig. Svarsalternativ 1= Tar fullständigt avstånd, svarsalternativ 6= Instämmer fullständigt.

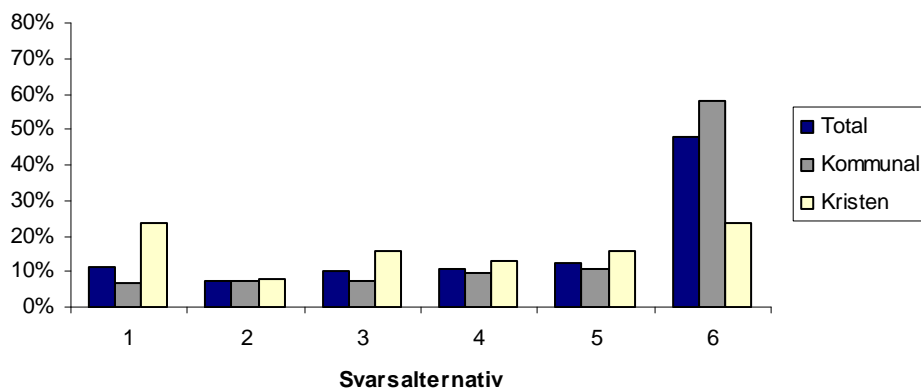
Figur 11. Fördelning av killarnas åsikter angående om sexualundervisningen var tillräcklig. Svvarsalternativ 1= Tar fullständigt avstånd, svvarsalternativ 6= Instämmer fullständigt.

Läraren har påtalat att homo-, bi- och heterosexuella är lika mycket värda.

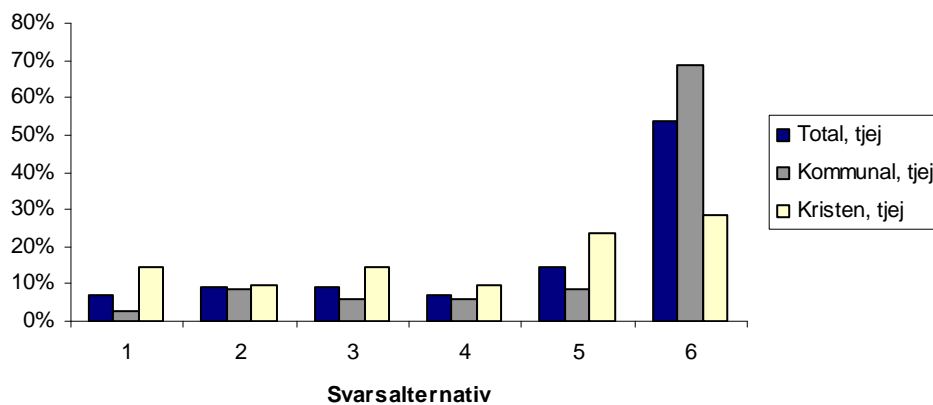
Av eleverna i de kommunala skolorna svarade 6,5 % att de tog fullständigt avstånd ifrån påståendet (svvarsalternativ 1), vilket kan jämföras med 23,7 % av eleverna i de kristna friskolorna. Eleverna i de kommunala skolorna var mer benägna att instämma med påståendet (svvarsalternativ 6) än eleverna i de kristna friskolorna, 58,1 % respektive 23,7 %. Det var lite drygt hälften av eleverna i de kristna friskolorna som svarade alternativ 4-6, medan närmare 80 % av eleverna i de kommunala skolorna gjorde det. Medelvärde för de kommunala skolorna var $4,8 \pm 1,63$ och för de kristna friskolorna var det $3,6 \pm 1,89$. Frågan visade statistiska samband och p-värdet visade 0,0005, $W=6830,0$. I figur 12 redovisas elevernas svar.

En större andel tjejer i de kristna friskolorna tog fullständigt avstånd ifrån påståendet (svvarsalternativ 1) än tjejerna i de kommunala skolorna, 14,3 % respektive 2,9 %. Tjejerna i de kristna friskolorna svarade i lägre utsträckning att de instämmer helt med påståendet (svvarsalternativ 6) jämfört med de kommunala tjejerna, 28,6 % jämfört med 68,6 %. Medelvärde för tjejerna i de kommunala skolorna var signifikant högre ($5,1 \pm 1,48$) än för tjejerna i de kristna friskolorna ($4,0 \pm 1,79$; $P=0,014$, $W=1144,0$). Det totala medelvärdet för tjejerna var $4,7 \pm 1,68$. Av killarna i de kommunala skolorna var det 8,6 % som svarade svvarsalternativ 1 och utav killarna i de kristna friskolorna var det 35,3 % som svarade detta alternativ. Det var 51,7 % av killarna i de kommunala skolorna som svarade alternativ 6, vilket kan jämföras med 17,6 % av killarna i de kristna friskolorna. För killarna i de kommunala skolorna var medelvärdet $4,7 \pm 1,70$, vilket var signifikant högre än för killarna i de kristna friskolorna ($3,1 \pm 1,86$; $P=0,004$, $W=2434,5$). Det totala medelvärdet för killarna var $4,3 \pm 1,86$.

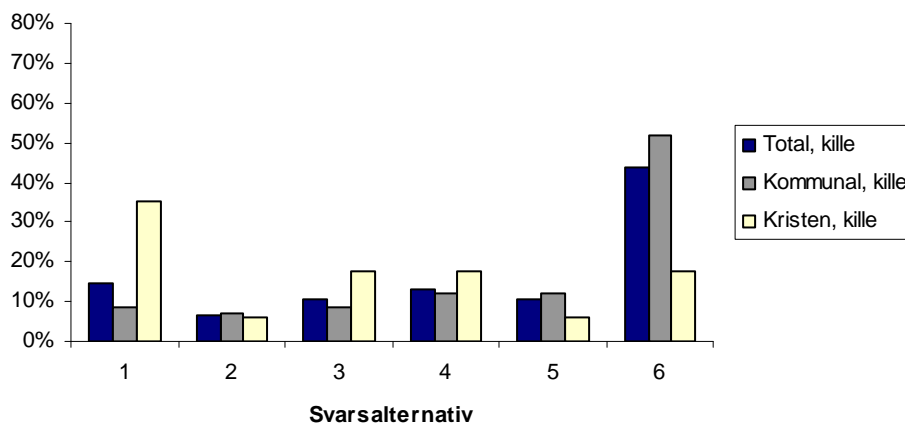
Mellan tjejerna och killarna fanns vissa skillnader, totalt uppgav endast 7,1 % av alla tjejer svvarsalternativ 1 medan 14,7 % av killarna uppgav detta alternativ. Totalt uppgav 53,6 % av tjejerna svvarsalternativ 6, vilket kan jämföras med 44,0 % av killarna. I figur 13 och 14 framgår resultatet av tjejernas och killarnas åsikter gällande frågan.

Figur 12. Fördelning av elevernas svar gällande om läraren har påtalat att homo-, bi- och heterosexuella är lika mycket värda. Svvarsalternativ 1= Tar fullständigt avstånd, svvarsalternativ 6= Instämmer fullständigt.

Figur 13. Fördelning av tjejnarnas svar gällande om läraren har påtalat att homo-, bi- och heterosexuella är lika mycket värda. Svvarsalternativ 1= Tar fullständigt avstånd, svvarsalternativ 6= Instämmer fullständigt.

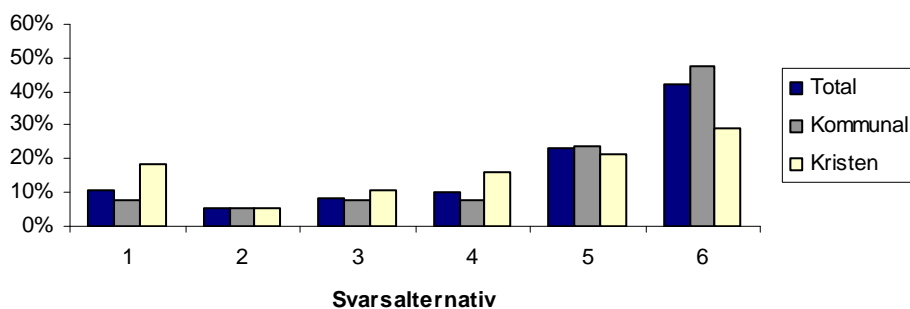
Figur 14. Fördelning av killarnas svar gällande om läraren har påtalat att homo-, bi- och heterosexuella är lika mycket värda. Svvarsalternativ 1= Tar fullständigt avstånd, svvarsalternativ 6= Instämmer fullständigt.

Läraren har påtalat att alla människor, oavsett om man haft sin sexualdebut, är lika mycket värda.

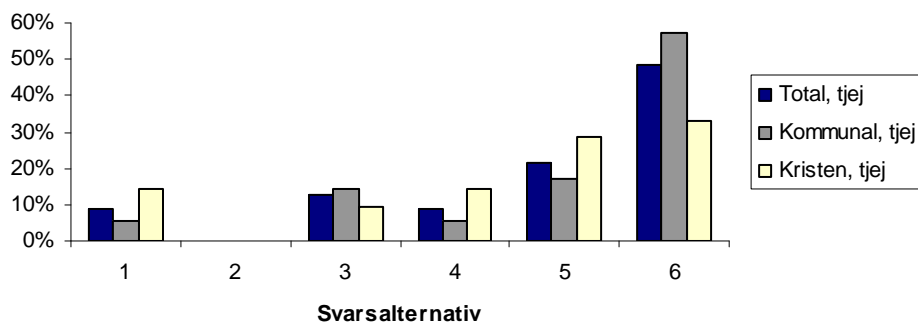
Totalt svarade 7,6 % av eleverna i de kommunala skolorna att de tog fullständigt avstånd ifrån påståendet (svarsalternativ 1), medan 18,4 % av eleverna i de kristna friskolorna angav detta svarsalternativ. Av eleverna i de kommunala skolorna angav 47,8 % att de instämmer fullständigt med påståendet (svarsalternativ 6) och 29,0 % av eleverna i de kristna friskolorna angav samma svarsalternativ. Medelvärden för de kommunala skolorna var $4,8 \pm 1,59$ och för de kristna friskolorna var det $4,0 \pm 1,83$. Det statistiska testet visade signifikanta samband och p-värdet var 0,024, $W=6467,5$. Resultatet av elevernas åsikter presenteras i figur 15.

Sammanlagt var det 5,7 % av tjejer i de kommunala skolorna och 14,3 % av tjejerna i de kristna friskolorna som angav svarsalternativ 1. Det var 57,1 % av tjejerna i de kommunala skolorna och 33,3 % av tjejerna i de kristna friskolorna som instämde fullständigt med påståendet (svarsalternativ 6). Medelvärden för tjejerna i de kommunala skolorna var $5,0 \pm 1,45$ och för tjejerna i de kristna friskolorna var det $4,4 \pm 1,68$. Det totala medelvärdet för tjejerna var $4,8 \pm 1,57$. I figur 16 visas tjejernas svar på påståendet. Av killarna i de kommunala skolorna var det 8,8 % som valde svarsalternativ 1 och 23,5 % av killarna i de kristna friskolorna valde samma alternativ. Totalt angav 42,1 % av killarna i de kommunala skolorna svarsalternativ 6, respektive 23,5 % av killarna i de kristna friskolorna. Medelvärden för killarna i de kommunala skolorna var signifikant högre ($4,6 \pm 1,65$) än för killarna i de kristna friskolorna ($3,5 \pm 1,88$; $P=0,036$, $W=2301,5$). Det totala medelvärdet för killarna var $4,4 \pm 1,77$. I figur 17 presenteras killarnas svar på påståendet.

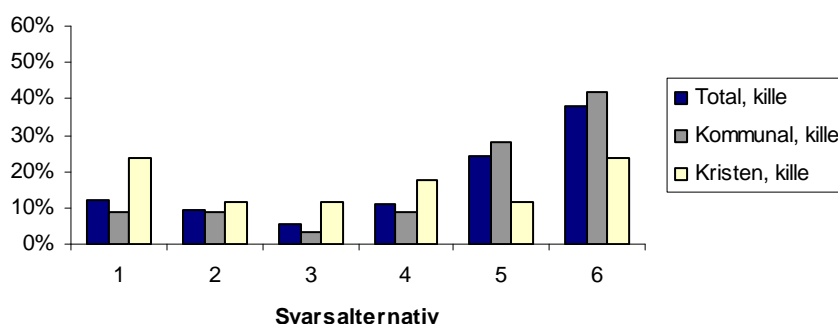
I figur 16 och 17 visas även att fler killar (12,2 %) än tjejer (8,9 %) tog fullständigt avstånd ifrån påståendet (svarsalternativ 1). Tjejerna tenderade att ange svarsalternativ 6 i högre utsträckning än killarna, 48,2 % respektive 37,8 %.

Figur 15. Fördelning av elevernas svar i fråga om läraren har påtalat att alla människor, oavsett om man haft sin sexualdebut, är lika mycket värda. Svarsalternativ 1= Tar fullständigt avstånd, svarsalternativ 6= Instämmer fullständigt.

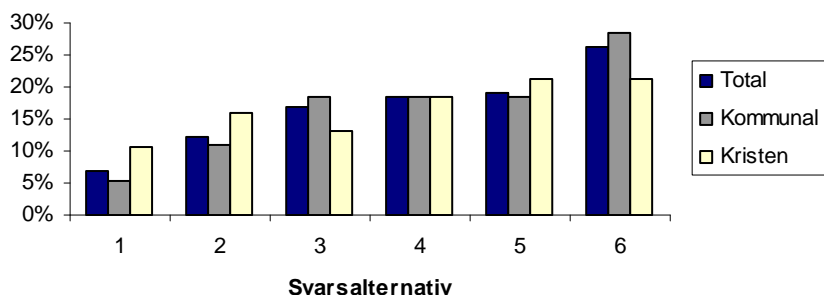
Figur 16. Fördelning av tjejernas svar i fråga om läraren har påtalat att alla människor, oavsett om man haft sin sexualdebut, är lika mycket värda. Svarsalternativ 1= Tar fullständigt avstånd, svarsalternativ 6= Instämmer fullständigt.

Figur 17. Fördelning av killarnas svar i fråga om läraren har påtalat att alla människor, oavsett om man haft sin sexualdebut, är lika mycket värda. Svarsalternativ 1= Tar fullständigt avstånd, svarsalternativ 6= Instämmer fullständigt.

Sexualundervisningen har varit lärorik.

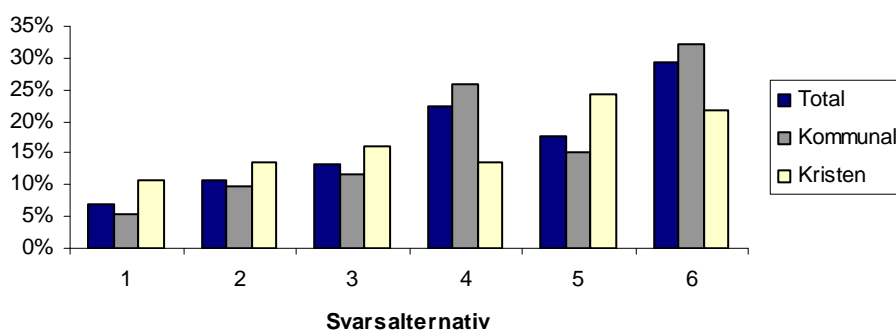
Totalt var det 28,3 % av eleverna i de kommunala skolorna och 21,1 % av eleverna i de kristna friskolorna som ansåg att sexualundervisningen var lärorik, det vill säga instämde fullständigt med påståendet (svarsalternativ 6). Utav eleverna i de kommunala skolorna tog 5,4 % fullständigt avstånd till påståendet (alternativ 1), vilket även 10,5 % av eleverna i de kristna friskolorna gjorde. Medelvärde för de kommunala skolorna var $4,2 \pm 1,55$ och för de kristna friskolorna var det $3,9 \pm 1,66$. I figur 18 presenteras elevernas åsikter i frågan.

Figur 18. Fördelning av elevernas åsikter om sexualundervisningen var lärorik. Svvarsalternativ 1= Tar fullständigt avstånd, svvarsalternativ 6= Instämmer fullständigt

Sexualundervisningen har varit meningsfull.

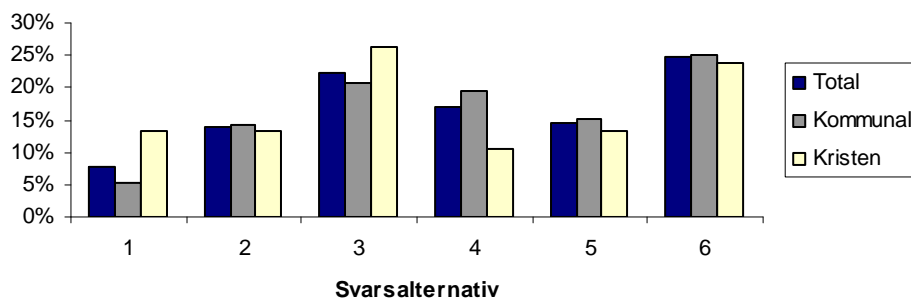
Totalt tog 5,4 % av eleverna i de kommunala skolorna och 10,8 % av eleverna i de kristna friskolorna fullständigt avstånd ifrån påståendet (svvarsalternativ 1). Av eleverna i de kommunala skolorna angav 32,3 % att de instämde fullständigt med påståendet (svvarsalternativ 6), vilket även 21,6 % av eleverna i de kristna friskolorna gjorde. Medelvärde för de kommunala skolorna var $4,3 \pm 1,53$ och för de kristna friskolorna var det $3,9 \pm 1,67$. I figur 19 presenteras elevernas svar.

Figur 19. Fördelning av elevernas svar gällande om sexualundervisningen var meningsfull. Svvarsalternativ 1= Tar fullständigt avstånd, svvarsalternativ 6= Instämmer fullständigt.

Jag är nöjd med sexualundervisningen.

Elevernas svar visade inte några större skillnader, men fler elever i de kristna friskolorna (13,2 %) tog fullständigt avstånd ifrån påståendet (svvarsalternativ 1) än eleverna i de kommunala skolorna (5,4 %). Av eleverna i de kommunala skolorna och i de kristna friskolorna svarade 25,0 % respektive 23,7 % att de fullständigt instämde med påståendet (svvarsalternativ 6). Medelvärde för de kommunala skolorna var $4,0 \pm 1,55$ och för de kristna friskolorna var det $3,7 \pm 1,72$. I figur 20 redovisas elevernas svar i frågan.

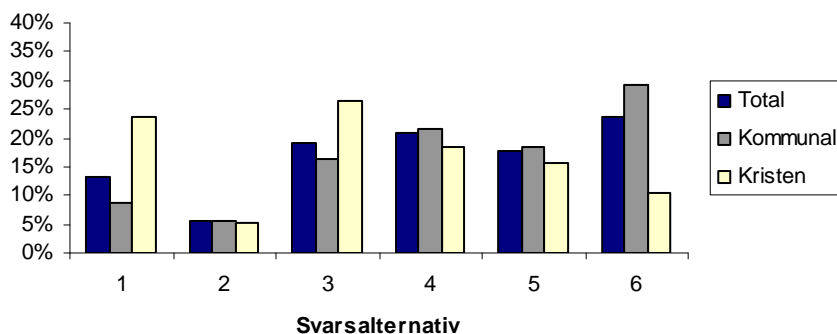
Figur 20. Fördelning av eleverna svar beträffande om de var nöjd med sexualundervisningen. Svarsalternativ 1= Tar fullständigt avstånd, svarsalternativ 6= Instämmer fullständigt.

Sexualundervisningen har gjort mig medveten om att det är viktigt att motverka traditionella könsroller.

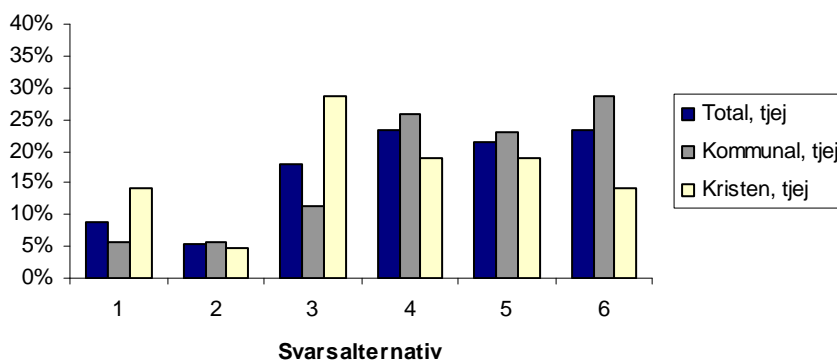
Sammanlagt angav 8,7 % av eleverna i de kommunala skolorna och 23,7 % av eleverna i de kristna friskolorna att de fullständigt tog avstånd till påståendet (svarsalternativ 1). Det var 29,3 % av eleverna i de kommunala skolorna och 10,5 % av eleverna i de kristna friskolorna som fullständigt instämde med påståendet (svarsalternativ 6). Av eleverna i de kommunala skolorna var det ungefär 70 % som svarade alternativ 4-6 och i de kristna friskolorna gjorde drygt 40 % av eleverna det. Medelvärden för de kommunala skolorna var $4,2 \pm 1,57$ vilket var signifikant högre än för de kristna friskolorna ($3,3 \pm 1,64$; $P=0,004$, $W=6593,0$). I figur 21 visas elevernas svar i frågan.

Totalt angav 5,7 % av tjejerna i de kommunala skolorna svarsalternativ 1, medan 14,3 % av tjejerna i de kristna friskolorna angav samma svar. Det var 28,6 % av de kommunala tjejerna och 14,3 % av tjejerna i de kristna friskolorna som instämde fullständigt i påståendet. Medelvärden för tjejerna i de kommunala skolorna var $4,4 \pm 1,44$ och för tjejerna i de kristna friskolorna var det $3,7 \pm 1,55$. Det totala medelvärdet för tjejerna var $4,1 \pm 1,52$. I figur 22 presenteras tjejernas svar i frågan. Av killarna i de kommunala skolorna svarade 10,5 % och 35,3 % av killarna i de kristna friskolorna att de fullständigt tog avstånd i påståendet (svarsalternativ 1). Killarna i de kommunala skolorna svarade i högre utsträckning att de fullständigt instämde med påståendet än killarna i de kristna friskolorna, 29,8 % respektive 5,9 %. Medelvärden för killarna i de kommunala skolorna var $4,1 \pm 1,64$ och för killarna i de kristna friskolorna var det $2,8 \pm 1,62$. Det totala medelvärdet för killarna var $3,8 \pm 1,64$. Endast för killarna fanns det signifikanta samband, p-värdet var 0,009 och $W=2342,5$. I figur 23 redovisas killarnas svar i frågan.

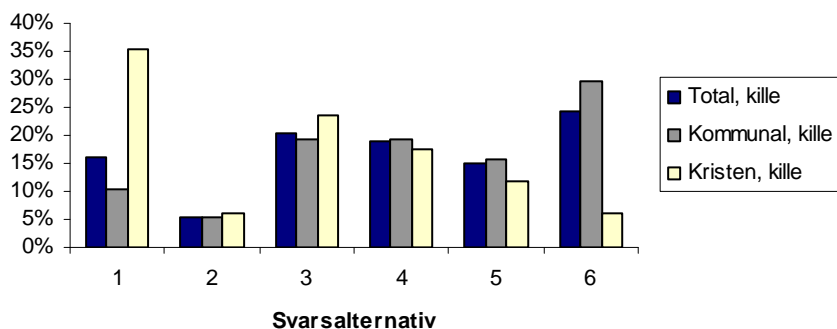
Mellan tjejerna och killarna var det inte någon större skillnad i frågan, förutom för svarsalternativ 1. Av tjejerna svarade totalt 8,9 % alternativ 1, medan 16,2 % av killarna uppgav samma svarsalternativ.

Figur 21. Fördelning av elevernas svar i fråga om sexualundervisningen har gjort dem medvetna om att det är viktigt att motverka traditionella könsroller. Svvarsalternativ 1= Tar fullständigt avstånd, svvarsalternativ 6= Instämmer fullständigt.

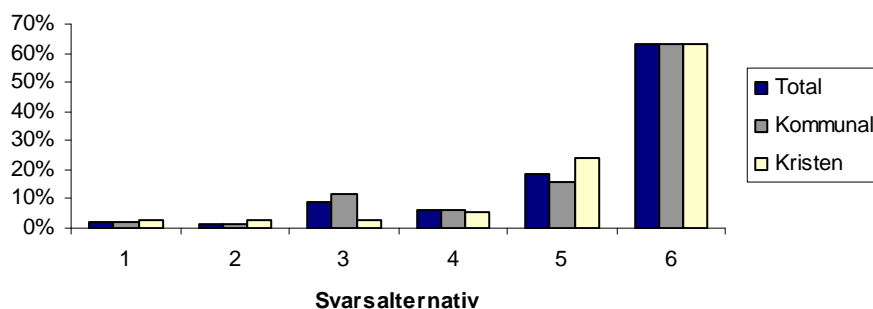
Figur 22. Fördelning av tjejernas svar i fråga om sexualundervisningen har gjort dem medvetna om att det är viktigt att motverka traditionella könsroller. Svvarsalternativ 1= Tar fullständigt avstånd, svvarsalternativ 6= Instämmer fullständigt.

Figur 23. Fördelning av killarnas svar i fråga om sexualundervisningen har gjort dem medvetna om att det är viktigt att motverka traditionella könsroller. Svvarsalternativ 1= Tar fullständigt avstånd, svvarsalternativ 6= Instämmer fullständigt.

Jag deltog i sexualundervisningen lika mycket som i annan undervisning.

Det var inte någon större skillnad i frågan, utan en stor del av eleverna i både de kommunala skolorna (62,8 %) och i de kristna friskolorna (63,2 %) svarade att de fullständigt instämde med påståendet (svarsalternativ 6). Totalt angav 85,2 % av eleverna i de kommunala skolorna och 92,2 % av eleverna i de kristna friskolorna svarsalternativ 4-6. Medelvärden för de kommunala skolorna var $5,2 \pm 1,25$ och för de kristna friskolorna var det $5,3 \pm 1,15$. I figur 24 visas elevernas åsikter.

Figur 24. Fördelning av elevernas svar gällande om de deltog i sexualundervisningen i lika hög utsträckning som i annan undervisning. Svarsalternativ 1= Tar fullständigt avstånd, svarsalternativ 6= Instämmer fullständigt.

Beskriv kortfattat ditt intryck av den sexualundervisning du fått. Vad var bra och vad skulle kunna förbättras?

För att sammanställa den sista frågan, en öppen fråga, sorterades elevernas svar i tre olika kategorier: positivt inställda till undervisningen, negativt inställda till undervisningen och den sista kategorin är de elever som inte har svarat.

Totalt svarade 62,7 % av alla killarna och 47,4 % av alla tjejerna att de var positivt inställda till undervisningen. Det var 25,3 % av alla killarna och 35,1 % av alla tjejerna som svarade att de var negativt inställda till undervisningen. Totalt var det 12,0 % av killarna och 17,5 % av tjejerna som inte svarade på frågan.

Analysen av elevsvaren på frågan visade att 44,7 % av eleverna från de kristna friskolorna var positivt inställda till undervisningen. Eleverna svarade att läraren var bra och att han gav många synvinklar i en fråga, att det var bra att träffa många olika personer och att undervisningen kändes meningsfull. Svar som var återkommande var av typen ”det var roligt att lära sig hur man fungerar”, ”det mesta var bra men lite mera praktiska övningar skulle varit bra”. Det var 44,7 % av eleverna som var negativt inställda till undervisningen och svarade att de tyckte att den var något enformig och att det för lite tid till undervisningen. Eleverna skrev även ”Asså, vi gick igenom allt man redan visste, men inget som var tabu...tex onani, porr och sådant [...]”, ”läraren läste enbart från boken och berättade inget om andra ”termer” som homo, bisexuell. Han sa att han tyckte det var fel”. Totalt 10,5 % av eleverna svarade inte på frågan.

Av eleverna från de kommunala skolorna var 60,6 % positivt inställda till sexualundervisningen. Av dessa var det många elever som svarade att det var bra att läraren pratade om många olika saker, att det var bra att besöka en ungdomsmottagning och att de har fått mer förståelse för människor med olika sexuella läggningar. Många elever som var positivt inställda till undervisningen gav även förslag på hur undervisningen skulle kunna förbättras. Eleverna ville ha mer tid till sexualundervisningen och ville diskutera mer under lektionerna. Eleverna skrev "[...] Man har lärt sig att man bestämmer över sin egna kropp och hur människan bildas [...]", "Fick veta mycket om sjukdomar och att det inte ska vara nån press när man har sex", "Allt var bra, inget var dåligt. Extra bra att vi fick gå till ungdomsmottagningen", "Det var bra. Vi satt i grupper och diskuterade och lärde oss mycket [...]", "Det var bra, vi fick göra lite uppgifter både enskilt och i grupper". Totalt var 23,4 % av eleverna negativt inställda till sexualundervisningen. Många av eleverna svarade att det var dåligt att de hade alldeles för lite tid till undervisningen, att undervisningen var oseriös, att de fick se gamla filmer och att undervisningen nästan endast handlade om könssjukdomar. Eleverna skrev "Det var ganska kort vi gick inte igenom allt", "[...] Det som var dåligt var att vi inte delades in i grupper som diskuterade ämnet", "[...] Vi lärde oss knappt något och det var väldigt dåligt", "Det har inte varit så mycket. Nästan allt jag vet visste jag innan och har fått veta på annat håll". Totalt 6,0 % av eleverna svarade inte på frågan.

Diskussion

I följande avsnitt kommer studiens resultat och metoder att diskuteras. Den första delen, resultatdiskussionen, är utformad utifrån studiens frågeställningar. Sedan följer metoddiskussionen, där studiens generaliserbarhet, reliabilitet och validitet diskuteras och därefter följer en bortfallsanalys. Slutligen summeras studien och därefter beskrivs studiens relevans för läraryrket och förslag på vidare forskning presenteras.

Skillnad mellan kommunala skolor och kristna friskolor

Ansvar för undervisningen

Mellan de två urvalsgrupperna finns skillnader och likheter beträffande sexualundervisningens innehåll och vilka undervisningsformer som används. Skillnader och likheter finns även inom och mellan alla undersökta skolor. De intervjuade lärarna i skola ett, två och fyra menar att det endast är NO-lärarna som bedriver sexualundervisningen, men i skola två tror Lärare B att vissa begrepp tas upp i SO-ämnena. Att NO-lärarna har det huvudsakliga ansvaret att ägna sig åt sex- och samlevnadsundervisningen stämmer väl överens med resultatet från Jarlbros (1997) undersökning. För att sex- och samlevnadsundervisningen ska kunna vara ett brett ämnesområde, där fokus inte endast ligger på sexualitet, är det viktigt att undervisningen är tvärvetenskaplig (RFSU 2004a). Jag anser att det är viktigt att sex- och samlevnadsundervisningen är tvärvetenskaplig och tror att eleverna får en bättre helhetsbild om fler lärare samarbetar. I de kommande kursplanerna (i Lgr11) för bland annat biologi, religion och samhällskunskap nämns sexualitet och samlevnad allt tydligare, vilket kan bidra till det tvärvetenskapliga arbetet (Skolverket 2010a, Skolverket 2010b, Skolverket 2010c).

Alla elever i de kristna friskolorna anser att de endast haft sex- och samlevnadsundervisning i NO, medan nästan en tredjedel av eleverna på de kommunala skolorna anser att de haft sexualundervisning i flera ämnen. Eftersom alla elever på de kristna friskolorna anser att sexualundervisningen endast bedrivits på NO-lektioner, brister Lärare Bs teori om att SO-lärarna tar upp vissa begrepp. Om han däremot hade fått möjligheten att samtala och utbyta erfarenheter med de andra lärarna, vilket Kindeberg (1997) anser är viktigt, hade missuppfattningen om vilka begrepp som tas upp i vardera ämne kunna undvikas. På de två kommunala skolorna, som är större än de två kristna friskolorna, får NO-lärarna möjlighet att samtala med andra NO-lärare. Detta kan troligtvis leda till att undervisningen utvecklas och blir allt bättre. Eftersom de kristna friskolorna är mindre än de kommunala skolorna, har tyvärr inte lärarna på de kristna friskolorna samma möjlighet att samtala med andra NO-lärare. Juvall och ChuChu Petersson (2005) visade i sin kartläggning att många lärare tror att sexualundervisningen kan utvecklas om två lärare

tillsammans leder undervisningen. För att utveckla undervisningen skulle lärarna på de kristna friskolorna kunna inleda ett närmare gemensamt arbete med SO-lärarna.

Samtliga lärare i min studie menar att rektorn inte är delaktig och samordnar ett tvärvetenskapligt arbete, vilket är rektorns ansvar enligt den gällande läroplanen (Skolverket 1994). Att rektorerna på de skolor som jag har undersökt inte utövar styrning över sexualundervisningen, stämmer väl överens med andra undersökningar. Tidigare studier och kvalitetsgranskningen från 1999 visar att det är vanligt att lärare saknar rektorns stöd för undervisningen och att många lärare önskar att rektorn gav dem mer stöd (Skolverket 1999, Juvall och ChuChu Petersson 2005). I min studie uppgav alla de intervjuade lärarna att de inte har något stöd av rektorn. Detta får mig att tro att det inte har skett någon utveckling i frågan. Om rektorerna blir mer delaktig och försöker samordna arbetet blir det eventuellt lättare för lärarna att arbeta tvärvetenskapligt, vilket jag tror kan gynna elevernas kunskapsinläring.

År 1999 genomfördes en nationell kvalitetsgranskning som visade att det är vanligt att skolsköterskor involveras i sexualundervisningen, samt att skolor ofta bjuder in externa föreläsare (Skolverket 1999). Min studie visar att en majoritet av eleverna i de kommunala skolorna och knappt 40 % av eleverna i de kristna friskolorna har blivit undervisade av en extern föreläsare. Även lärarna på de undersökta skolorna nämner att exempelvis skolsköterska och externa föreläsare så som RFSU involveras i undervisningen. Enligt skolverket (1999) har nästan alla skolor ett samarbete med en ungdomsmottagning, vilket stämmer väl överens med resultatet av min studie.

Undervisningsformer

Den nationella kvalitetsgranskningen visade att många lärare använder sig av ett fåtal undervisningsformer, många lärare har traditionella lektioner och intar en kunskapsförmedlande roll (Skolverket 1999). I min studie tyder både elevernas och lärarnas svar på att det finns variationer mellan de undersökta skolorna, men det går inte dra några generella slutsatser om att lärarna i de kristna friskolorna använder vissa undervisningsformer och att lärare i de kommunala skolorna använder andra arbetsformer. De undervisningsformer som enligt eleverna används mest i både de kommunala skolorna och kristna friskolorna är traditionella lektioner, se på film, diskutera och göra studiebesök. I de kristna friskolorna är det även vanligt att skriva uppgifter och i de kommunala skolorna brukar eleverna delas in i tjej/killgrupper. Att arbeta med tjej/killgrupper kan leda till att eleverna har lättare att diskutera (Juvall och ChuChu Petersson 2005). De undervisningsformer som lärarna i min undersökning använder, stämmer väl överens med de undervisningsformer som lärarna i Jarlbros (1997) studie använde. Att lärarna använder flera olika undervisningsformer kan leda till att arbetsområdet blir allt mer effektivt och att undervisningen kan baseras ifrån elevernas tankar och frågor och därmed får eleverna ett främjande perspektiv (Skolverket 1999). I min framtida roll som lärare kommer jag att tänka på

att variera mitt arbetssätt och att utgå ifrån elevernas åsikter, då eleverna ska få allt mer inflytande över sin skolgång ju senare de är i sin utbildning (Skolverket 1999).

Flera av lärarna i min undersökning menar att de kan väva in sin personlighet när eleverna ställer frågor. Lärare E menar att han alltid gör det, lärare D anser att man måste kunna vara personlig till en viss gräns och lärare A menar att han ibland väver in sin personlighet och försöker då ge flera perspektiv. Att de väver in sin personlighet i undervisningen är enligt Kindeberg (1997) viktigt, då eleverna upplever lärarna som bra och engagerade. En lärare som endast presenterar fakta kan upplevas som tråkig och informationen kan ses som torr. Om läraren däremot väver in sin personlighet och berättar om sina egna tankar, ses läraren som en bra lärare (Kindeberg 1997). Jag tror att det är viktigt att kunna vara personlig i all undervisning och i framtiden kommer jag, precis som lärare D, att vara personlig till en viss gräns. Jag kommer att prata om känslor och kärlek, men inte om situationer med sexuell anspelning.

Undervisningens innehåll

Då eleverna och lärarna får svara på frågan vad undervisningen behandlar, syns vissa skillnader mellan de kristna friskolorna och de kommunala skolorna. Av eleverna och lärarnas svar framgår det att i de kommunala skolorna pratar mer om självkänsla, onani och pornografi, medan graviditet, hbt-frågor och abort behandlas i något större utsträckning i de kristna friskolorna än i de kommunala skolorna.

Tidigare undersökningar har visat att lärare kan anse att det är svårt att tala om onani. Manliga lärare kan uppleva att det är svårare att tala med tjejerna än killarna (Juvall och ChuChu Petersson 2005). De undersökta kristna friskolorna har endast manliga NO-lärare, medan jag intervjuat både manliga och kvinnliga NO-lärare på de kommunala skolorna. En förklaring till att de två lärarna från de kristna friskolorna inte pratar om onani, är att de eventuellt tycker att det är ett svårt ämne att prata om.

Endast på de kommunala skolorna behandlas pornografi. Forskning har visat att ett stort antal individer i årskurs nio har tittat på porrfilm, något som har blivit allt vanligare under de senare åren (Forsberg 2005). Att enbart eleverna i de kommunala skolorna får diskutera pornografi är bekymmersamt, då pornografien kan leda till att elevernas beteende påverkas (Forsberg 2005). För att låta eleverna diskutera sina fördomar ifrån media och porr, visar ibland Lärare D texter eller bilder från porrtidningar. Om eleverna i de kristna friskolorna har kommit i kontakt med pornografi, får de alltså ingen möjlighet att diskutera kring den i skolan. Det är viktigt att låta eleverna diskutera, eftersom pornografien kan leda till att eleverna får en skev bild om sexualitet.

I de kristna friskolorna behandlas abort och graviditet något mer än i de kommunala skolorna. Att dessa frågor diskuteras är bra, då antalet aborter har ökat under de senaste åren (Forsberg 2005). När eleverna får diskutera bland annat abort och dess för- och nackdelar, får de träna på att ta ställning till värderingsfrågor och övningarna kan vidga elevernas föreställningar (Skolverket 1994). Eftersom många elever påverkas av deras omgivning är det viktigt att de i skolan får träna

på att ta ställning till olika påståenden och på så sätt träna på att ta egna beslut (Skolverket 1999). I de kristna friskolorna behandlas även hbt-frågor i högre utsträckning än i de kommunala skolorna, enligt eleverna. Då skolverket genomförde kvalitetsgranskningen 1999 uppgav drygt hälften av skolorna att de pratade om homosexualitet. I min studie svarade alla de intervjuade lärarna att de pratar om hbt-frågor, vilket är mycket positivt. Att de kommande kursplanerna för bland annat biologi och samhällskunskap är allt mer tydliga gällande sex- och samlevnad är betydelsefullt. I kursplanen för samhällskunskap (i Lgr11) står det att undervisningen bland annat ska innehålla hur ungdomars identitet och livsstil påverkas av sexuell läggning (Skolverket 2010c). Att kursplaner för fler ämnen, däribland samhällskunskap, blir mer tydliga i ämnesområdet är positivt, vilket jag tror kommer att leda till att undervisningen blir mer tvärvetenskaplig. Båda lärarna (A och B) i de kristna friskolorna menar att det ofta blir hätska diskussioner kring hbt-frågor och en större andel elever i de kristna friskolorna har svarat att de har pratat om hbt-frågor, än eleverna i de kommunala skolorna. Att det är en större andel elever från de kristna friskolorna som har svarat att de pratat om hbt-frågor, tror jag beror på att dessa elever har tydligare uppfattning om homo-, bisexuella och transpersoner och deras hätska diskussioner tar därför större utrymme i undervisningen. Jag tror att det finns skillnader mellan olika kristna friskolor, beroende på vilken åldersgeneration personalen tillhör. Lärare A som arbetar på skola ett tillhör en yngre generation och menar att det är viktigt att eleverna får forma sina egna värderingar, eftersom de ofta har en förutbestämd syn från hemmet, kyrkan eller kompisar. Lärare B som arbetar på skola två tillhör en äldre generation och tycker att det är viktigt att både förmedla samhällets synvinkel och vad kristna anser vara det bästa. Eleverna från de båda skolorna diskuterar dock utifrån de båda perspektiven. Då de kommunala skolorna inte utgår ifrån ett kristet perspektiv blir det en skillnad i undervisningen, eftersom eleverna i de kristna friskolorna utgår ifrån både samhällets och kyrkans perspektiv.

Finns det någon skillnad i hur eleverna upplever undervisningen?

De flesta lärarna menar att all undervisning genomsyras av frågor om alla människors lika värden oavsett sexuell läggning och om man haft sin sexualdebut. Lärare C, E och F brukar diskutera med sina elever att alla har rätt att säga nej, vilket är ett väldigt viktigt område att diskutera med eleverna. Marston och King (2006) menar att unga människor anser att sex kan göra en relation starkare och genom att neka sin partner sex kan det leda till att förhållandet hotas. Att tre av fyra lärare i de kommunala skolorna menar att de pratar om alla människors lika värden i all undervisning avspeglar sig i elevernas svar. Det finns signifikanta skillnader mellan skolorna. En stor andel av eleverna i de kommunala skolorna har ställt sig positiva till påståendena om att läraren har påtalat att alla människor är lika mycket värda oavsett sexuell läggning och sexualdebut. Det var även en relativt stor andel elever i de kristna friskolorna som ställde sig positiva till dessa påståenden, men procentuellt var det färre än i de kommunala skolorna. Det kan bero på att lärare A inte säger rakt ut att alla människor är lika mycket värda. En annan

anledning kan vara att många elever i de kristna friskolorna har en annan uppfattning än den som lärarna försöker förmedla, vilket gör att de är negativt inställda till påståendena. Att lärare Bs åsikter om sexualitet skiljer sig från samhällets kan påverka hans försök att förmedla samhällets uppfattningar om sexualitet, vilket även det kan förklara elevernas svar. Fler tjejer än killar instämmer fullständigt med dessa påståenden, vilket kan bero på att tjejer är mer positivt inställda till exempelvis människors olika sexuella läggningar och därmed tolkar läraren på ett annat sätt än killarna (Österman 2002). Jones *et al.* (2000) visade i sin studie att det finns skillnader i tjejers och killars inställning till naturvetenskapliga ämnen. Killar är mer positivt inställda till fysik, medan tjejer är mer positivt inställda till biologi. Att tjejerna generellt sett är mer positivt inställda till biologi, kan också vara en anledning till att de tolkar läraren på ett annat sätt än killarna i dessa frågor.

Totalt var det inte någon större skillnad mellan tjejernas och killarnas svar i fråga om sexualundervisningen har gjort dem medvetna om att det är viktigt att motverka traditionella könsroller. Det var däremot signifikanta skillnader mellan de kommunala skolorna och de kristna friskolorna. Fler elever i de kristna friskolorna tog fullständigt avstånd ifrån påståendet än elever i de kommunala skolorna, medan fler elever i de kommunala skolorna än elever i de kristna friskolorna instämde fullständigt med påståendet. Att fler elever i de kristna friskolorna tog fullständigt avstånd ifrån påståendet, tror jag beror på att lärarna i de kristna friskolorna inte pratar om traditionella könsroller. Tre av fyra lärare i de kommunala skolorna pratar medvetet om traditionella könsroller och det tror jag är anledningen till att så många elever i de kommunala skolorna har blivit medvetna om att det är viktigt att motverka dessa roller.

Det var inte någon större skillnad mellan de kommunala skolorna och de kristna friskolorna gällande om sexualundervisningen var tillräcklig, men det var däremot totalt fler tjejer än killar som ansåg att den var tillräcklig. Flera av lärarna som intervjuades menade att tjejerna är mer mogna än killarna. Lärarna menade även att tjejerna deltog aktivt i undervisningen, medan några av de mest omogna killarna var väldigt inaktiva i undervisningen. Jag tror att tjejernas mognadsgrad kan vara en av anledningarna till att de ansåg att undervisningen var tillräcklig, medan killarna som betraktades som mer omogna möjligtvis hade önskat mer tid till undervisningen.

På den öppna frågan, fråga 12, var det en lika stor andel (44,7 %) elever i de kristna friskolorna som hade ett positivt som negativt intryck av undervisningen. I de kommunala skolorna var en stor andel (60,6 %) elever positiva till undervisningen, medan en mindre andel var negativt inställda (23,4 %). Att många elever i både de kommunala skolorna och de kristna friskolorna var positivt inställda till undervisningen kan bero på att eleverna ansåg att de hade ett varierat arbetssätt, att många elever kände sig nöjda med undervisningen och att den var meningsfull. Att det var många elever i de kristna friskolorna som var negativt inställda till undervisningen kan bero på att eleverna upplevde att de inte delades in i tjej/killgrupper i så hög utsträckning, samt att de inte fick möjlighet att prata om pornografi. För att mina framtida elever ska undervisningen

som positiv och lärarik kommer jag att använda flera olika undervisningsmetoder, vara lyhörd för eleverna och försöka täcka området så väl jag kan. Totalt uppgav en större andel killar (62,7 %) än tjejer (47,4 %) att deras intryck av undervisningen var positiv, medan en större andel tjejer (35,1 %) än killar (25,3 %) uppgav att deras intryck var negativt. Den nationella kvalitetsgranskningen visade att tjejer och killar får olika undervisning (Skolverket 1999). När eleverna i min studie väl delas in i tjej/killgrupper kan det eventuellt vara så att tjejerna upplevde att de inte lärde sig så mycket i gruppen, medan killarna eventuellt upplevde att undervisningen var mycket lärarik. Att tjejerna upplevde att de inte lärde sig så mycket i tjejgrupperna kan bero på att undervisningsnivån var för låg eller att läraren fokuserade på fel saker.

Hur mycket tid ägnas åt sexualundervisningen?

Min studie visar att en majoritet av eleverna (60,0 %) i alla de undersökta skolorna anser att lagom tid ägnas åt sexualundervisning, men totalt anser 39,2 % av eleverna att det ägnas alldeles för lite” eller ”för lite” tid till undervisningen. Killarna tenderar att vara mer missnöjda än tjejerna angående hur mycket tid som läggs på sexualundervisningen och anser att det borde spenderas mer tid på arbetsområdet. På tre av de fyra skolorna ägnas 8-20 timmar till sexualundervisningen, men på den fjärde skolan ägnas endast fem till sju timmar. På de kommunala skolorna menar lärarna att eleverna blir undervisade i fler ämnen, så som SO och värdegrundarbete. Det innebär att eleverna i de kommunala skolorna blir undervisade i sex- och samlevnad i allt fler timmar än eleverna i de kristna friskolorna. Att eleverna i de kommunala skolorna får fler undervisningstimmar, kan vara en förklaring till att en något större andel elever av dessa elever uppgett att de tycker att undervisningen varit meningsfull och lärarik. Eftersom lärare B avsätter färre antal undervisningstimmar i ämnet, får möjligtvis hans elever svårare att tillägna sig kunskapen. Enligt skollagen (1985:1100) har alla elever rätt till en likvärdig utbildning, men eftersom eleverna får så olika mängd undervisning ställer jag mig tveksam till att elevernas utbildning i ämnesområdet blir likvärdig. I den kommande kursplanen för biologi (i Lgr11) står det allt mer om människans sexualitet och reproduktion (Skolverket 2010a). Jag tror att det kommer att leda till att de flesta lärarna, särskilt lärare B, måste öka antalet undervisningstimmar.

Metoddiskussion

Generaliserbarhet

Det går inte att dra några allmänna slutsatser från resultatet i min studie, eftersom mitt urval av elever och lärare är väldigt litet. Även om de undersökta skolorna är belägna i tre olika kommuner, är urvalet för litet för att resultatet ska kunna generaliseras. Med tanke på att många skolor valde att tacka nej, särskilt kristna friskolor, gäller resultatet endast för min studie.

Generaliserbarheten påverkas även att det är väldigt få elever som representerar de kristna friskolorna, vilket leder till att ett fåtal elever kan ge stor procentuell skillnad i en fråga.

Även om endast ett fåtal av mina frågor visar signifikanta samband, anser jag att studien som helhet är viktig och att många skolor har ett viktigt arbete framför sig.

Reliabilitet och validitet

Reliabilitet, tillförlitlighet, är ett mått på hur stabil min undersökning är. Om undersökningen inte är utsatt för slumpinflytelse, är reliabiliteten hög. Det var därför viktigt att deltagarna fick samma förutsättningar. När enkäten och intervjufrågorna konstruerades tänkte jag på att endast fråga en sak i taget, inte flera. Frågorna konstruerades med ett enkelt språk och utan negationer, då det kunde minimera risken för missuppfattningar. Att intervju- eller enkättillfällena inte avbröts, samt precision vid resultatregistrering bidrog till att reliabiliteten ökade något (Trost 2007).

Validitet, giltighet, är ett mått på om en fråga mäter det jag vill att den ska mäta. För att öka validiteten kontrollerades enkät- och intervjufrågorna av fristående personer (Dahmström 2005, Trost 2007). Jag bedömer att validiteten i den här undersökningen är relativt hög. Det som bland annat kan påverka undersökningens validitet är om eleverna har glömt vissa delar från undervisningen. Validiteten påverkas även om eleverna svarar utifrån sina egna åsikter i påståendefrågorna 11a-h och inte utifrån vad läraren har förmedlat.

Bortfallsanalys

En bortfallsanalys görs för att säga något om insamlade datas kvalitet. För att göra en bortfallsanalys jämförde jag det insamlade materialet med mitt ursprungliga urval (Trost 2007). Mitt ursprungliga urval av elever från de kommunala skolorna var 131 elever, men på grund av sjukdom i de olika klasserna kunde endast 95 elever delta. Av dessa var det bara en enkät som inte analyserades, då den var ofullständigt ifylld och kunde därför inte användas till resultatet. Det ursprungliga urvalet av elever från de kristna friskolorna var 44 elever, men eftersom sex elever var sjuka kunde enbart 38 elever svara på enkäten. Alla enkäter från de kristna friskolorna var fullständigt ifyllda och analyserades vidare.

Slutsats

Min studie visar att det finns vissa skillnader mellan kristna friskolor och kommunala skolor, samt pekar på att det finns skillnader mellan hur elever upplever sexualundervisningen. Det som är gemensamt för de undersökta skolorna är att NO-lärarna har huvudansvaret för sexualundervisningen, men i de kommunala skolorna samarbetar lärarna över ämnesgränserna. Rektorer på skolorna är inte delaktiga för att samordna ett tvärvetenskapligt arbete. Samtliga skolor har ett varierat arbetssätt och samarbete med en närliggande ungdomsmottagning.

Det finns skillnader mellan de kommunala skolorna och de kristna friskolorna beträffande undervisningens innehåll. På de kommunala skolorna behandlades pornografi och onani i högre utsträckning än i de kristna friskolorna, medan abort och hbt-frågor behandlades i högre utsträckning i de kristna friskolorna än i de kommunala skolorna. Att endast eleverna i de kommunala skolorna får möjlighet att diskutera pornografi är bekymmersamt, då elevernas beteende kan påverkas (Forsberg 2005). Det är därför viktigt att eleverna får möjlighet att ventilera sina tankar och prata om vilka fördomar och förutfattade meningar de fått. Lärarna i de kristna friskolorna menar att diskussioner om hbt-frågor ofta blir hätska och det kan vara en anledning till att det är en större andel elever i de kristna friskolorna som uppgett att de pratat om hbt-frågor.

De flesta lärarna menar att frågor och arbete kring alla människors lika värde genomsyras i all undervisning, inte endast i sexualundervisningen. Signifikanta skillnader finns mellan skolorna. En något mindre andel elever i de kristna friskolorna ansåg att deras lärare hade påtalat alla människors lika värde, oavsett sexuell läggning och sexualdebut. Det kan bero på att lärare A inte pratar om alla människors lika värde rakt ut. I alla skolor var det totalt fler killar än tjejer som inte ansåg att deras lärare hade påtalat alla människors lika värde.

Det finns även signifikanta skillnader mellan skolorna gällande om sexualundervisningen har gjort eleverna medvetna om att det är viktigt att motverka traditionella könsroller. Fler elever i de kristna friskolorna tog fullständigt avstånd från påståendet än elever i de kommunala skolorna. Lärarna i de kommunala skolorna pratar medvetet om könsroller, vilket kan vara en bidragande faktor till att många av deras elever fullständigt instämmer med påståendet.

Det finns inte några större svarsskillnader mellan eleverna i de kommunala skolorna och eleverna i de kristna friskolorna gällande om sexualundervisningen var tillräcklig. Totalt var det däremot fler killar än tjejer som ansåg att den var inte tillräcklig, vilket kan bero på att killarna, enligt lärarna, är mer omogna och kanske därför hade önskat mer tid till undervisningen.

Yrkesrelevans

Jag anser att denna undersökning har stor relevans för mig som blivande lärare. Undersökningen har, precis som tidigare studier, visat på att det finns skillnader mellan skolor gällande hur sexualundervisningen bedrivs. I och med min undersökning har jag fått en djupare förståelse och är medveten om att det finns skillnader mellan och inom skolor, kan jag planera min sexualundervisning så att jag ger mina elever bästa tänkbara förutsättningar.

Vidare forskning

Det skulle vara intressant att göra en större undersökning om skillnader och likheter i sexualundervisningen, en studie som riktar in sig på friskolor med olika religioner. Jag tycker även

att det skulle vara intressant att göra en större studie om vilket stöd lärarna vill ha av rektorerna i sexualundervisningen.

Litteraturförteckning

- Axelzon F, Fredholm K, Haikonen V. 2008. Rapport om senare delen av grundskolans sex och samlevnadsundervisning i Västra Götalandsregionen. GR Utbildning, Göteborg.
- Berglund J, Larsson G. 2007. Inledning. Religiösa. I: Berglund J, Larsson G (red.). Religiösa friskolor i Sverige, ss 9-19. Studentlitteratur, Pozkal.
- Bohlin G, Hermann M, Preisler G, Smedler AC. 1996. God praxis vid forskning med video. Ord och form AB, Uppsala.
- Centerwall E. 2000. Kärlek känns! Förstår du. Skolverket: Liber Distribution, Solna.
- Centerwall E. 2005a. Med moralen som styrmedel – historiska perspektiv på sexualupplysning. I: Nilsson A (red.). Hela livet – 50 år med sex- och samlevnadsundervisning, ss 25-34. Myndigheten för skolutveckling. Liber Distribution, Solna.
- Centerwall E. 2005b. Obligatorisk sexualundervisning – perspektiv på tre handlingar. I: Nilsson A (red.). Hela livet – 50 år med sex- och samlevnadsundervisning, ss 35-46. Myndigheten för skolutveckling. Liber Distribution, Solna.
- Dagen. 2007. Svenska samfundsledare om homosexualitet. WWW-dokument 2007-12-19: <http://www.dagen.se/dagen/article.aspx?id=146999>. Hämtad 2010-10-20.
- Dahmström K. 2005. Från datainsamling till rapport – att göra en statistisk undersökning. Studentlitteratur, Lund.
- DN kultur och nöje. 2006. Livets ord målar om fasaden. WWW-dokument 2006-05-15: <http://www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/livets-ord-malar-om-fasaden-1.595361>. Hämtad 2010-10-20.
- Esaiasson P, Gilljam M, Oscarsson H, Wängnerud L. 2007. Metodpraktikan – konsten att studera samhälle, individ och marknad. Nordstedts Juridik AB, Stockholm.
- Forsberg M. 2005. Ungdomar och sexualitet – En forskningsöversikt år 2005. Rapport 2006:18. Statens folkhälsoinstitut, Stockholm.
- Francia G. 2007. Religiösa friskolor – en fråga om rättvisa. I: Berglund J, Larsson G (red.). Religiösa friskolor i Sverige, ss 25-46. Studentlitteratur, Pozkal.
- Hebreerbrevet 13:4. I: Bibeln.
- Jarllbro J. 1997. Sex- och samlevnad i grundskolan – En enkätstudie från landets mellan- och högstadieskolor 1995-96. Rapport 1997:18. Folkhälsoinstitutet, Stockholm.
- Jones MG, Howe A, Rua MJ. 2000. Gender differences in students' experiences, interests, and attitudes toward science and scientists. John Wiley & sons, inc. Science education 84:180-192.
- Juvall T, ChuChu Petersson A. 2005. Sex- och samlevnadsundervisning i skolan – En kartläggning av sex- och samlevnadsundervisningen på sju högstadieskolor i Stockholms län. Stockholms läns landsting, Stockholm.

- Kindeberg T. 1997. Undervisningens möjligheter att förändra elevernas tänkande inom området aids och sex. Studentlitteratur, Lund.
- Löfstedt M. 2007. Katarinaskolan – en humanistisk skola på kristen grund. I: Berglund J, Larsson G (red.). Religiösa friskolor i Sverige, ss 171-188. Studentlitteratur, Pozkal.
- Marston C, King E. 2006. Factors that shapes young people's sexual behaviour: a systematic review. *Lancet* 368: 1581-1586.
- Molander B. 2003. Vetenskapsfilosofi. En bok om vetenskapen och den vetenskapande människan. Thales, Stockholm.
- Nilsson A. 2008. Undervisning och sexualitet och samlevnad – motiven har förändrats över tid. WWW-dokument 2008:
<http://www.skolverket.se/content/1/c6/01/52/51/Artikel%20ur%20V%20E4gval.pdf>.
 Hämtad 2010-10-29.
- RFSU. 2004a. 10 punkter för en bättre sexualundervisning i skolan. WWW-dokument 2004-09:
<http://www.rfsu.se/Bildbank/Dokument/Sexualpolitik/10-punkter.pdf?epslanguage=sv>.
 Hämtad 2010-10-19.
- RFSU. 2004b. Låt stå – de ska kunna sin grej. WWW-dokument 2004-09:
<http://www.rfsu.se/Bildbank/Dokument/Sexualpolitik/lat-sta.pdf?epslanguage=sv>. Hämtad 2010-10-19.
- Roth HI. 2007. Sekulärhumanistisk kritik av religiösa friskolor. I: Berglund J, Larsson G (red.). Religiösa friskolor i Sverige, ss 263-295. Studentlitteratur, Pozkal.
- Skolverket. 1994. Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet, Lpo94, Stockholm. WWW-dokument 2009:
<http://www.skolverket.se/sb/d/468>. Hämtad 2010-10-20.
- Skolverket. 1999. Nationella kvalitetsgranskningar 1999 – skolverkets rapport nr 180. Liber Distribution, Stockholm.
- Skolverket. 2000a. Kursplan för biologi. WWW-dokument 2000-07:
<http://www.skolverket.se/sb/d/2386/a/16138/func/kursplan/id/3879/titleId/BI1010%20-%20Biologi>. Hämtad 2010-10-19.
- Skolverket. 2000b. Kursplan för svenska. WWW-dokument 2000-07:
<http://www.skolverket.se/sb/d/2386/a/16138/func/kursplan/id/3890/titleId/SV1010%20-%20Svenska>. Hämtad 2010-11-02.
- Skolverket. 2000c. Kursplan för de samhällsorienterade ämnen. WWW-dokument 2000-07:
<http://www.skolverket.se/sb/d/2386/a/16138/func/kursplan/id/3882/titleId/Samh%20E4lls%20kunskap>. Hämtad 2010-11-02.
- Skolverket. 2010. Fristående skolor. WWW-dokument 2010-08-10:
<http://www.skolverket.se/sb/d/2112>. Hämtad 2011-01-14.
- Skolverket. 2010a. Kursplan för biologi. WWW-dokument 2010-10-28:
<http://www.skolverket.se/content/1/c6/02/21/84/Biologi.pdf>. Hämtad 2010-12-03.

- Skolverket. 2010b. Kursplan för religion. WWW-dokument 2010-10-28:
<http://www.skolverket.se/content/1/c6/02/21/84/Religionskunskap.pdf>. Hämtad 2010-12-06.
- Skolverket. 2010c. Kursplan för samhällskunskap. WWW-dokument 2010-10-28:
<http://www.skolverket.se/content/1/c6/02/21/84/Samhallskunskap.pdf>. Hämtad 2010-12-06.
- Skolverket. 2011. Lista på godkända skolor med konfessionell inriktning. WWW-dokument 2011-01-14
http://www3.skolverket.se/friskolatest03/l_sok_i_be_p.aspx?skolkategori=GR&inriktning=B1&bidrag_enl=+&profil=&lan=&kommun=&tamed=G&omgang=&B1=Skicka. Hämtad 2011-01-14.
- Trost J. 2010. Kvalitativa intervjuer. Studentlitteratur, Lund.
- Trost J. 2007. Enkätboken. Studentlitteratur, Lund.
- Utbildningsdepartementet. 1985. Skollag (1985:1100) 1kap 2§.
- Vetenskapsrådet. 1990. Forskningsetiska principer inom humanistisk – samhällsvetenskaplig forskning. Elanders Gotab.
- Världen idag. 2007. En söndag för livet. WWW-dokument 2007-12-14
http://www.varldenidag.se/index.php?option=com_content&task=view&id=180&Itemid=31. Hämtad 2011-01-15.
- Österman T. 2002. Föreställningar – vanföreställningar: Allmänhetens attityder till homosexualitet. Statens folkhälsoinstitut, Stockholm.

Appendix 1

Intervjufrågor till lärare

Faktafrågor

1. Vad har du för utbildning? (examen)
2. Hur länge har du jobbat som lärare? (hur längre på denna skola och på högstadiet)

Temafrågor

3. Undervisar ni i sexualkunskap på skolan?
4. Vilka undervisar i sexualkunskap på skolan?
 - tvärvetenskapligt
 - temadagar
 - Kommer ex skolsköterska, kurator, RFSU och pratar?
 - Samarbete med ungdomsmottagning?
5. Hur ser undervisningen ut? (Vilket innehåll har undervisningen)
6. Kan du beskriva hur arbetsupplägget ser ut?
7. Kan du beskriva om, och i så fall hur ni förmedlar alla människors lika värde i undervisningen?
 - homosexuella
 - oberoende sexuell debut
8. Kan du beskriva om, och i så fall hur ni arbetar för att motverka traditionella könsroller?
9. Hur mycket tid ägnar ni till sexualundervisningen?
10. Med kursmålen som utgångspunkt, tror du att eleverna tycker att undervisningen är lärorik?
11. Med kursmålen som utgångspunkt, tror du att eleverna tycker att undervisningen är meningsfull?

12. Kan du beskriva om alla elever deltar i undervisningen i lika hög grad som all annan NO-undervisning?

13. Hur mycket vet ni om vad de andra lärarna tar upp?

– Är rektorn delaktig och samordnar ett tvärvetenskapligt arbete?

Appendix 2

Enkäten

Hejsan!

Jag heter Jenny Clasénus och läser till biologi- och naturkunskapslärare vid Uppsala universitet. Just nu läser jag min sista termin och skriver mitt examensarbete. Syftet med min undersökning är att se om det är någon skillnad i sexualundervisningen mellan kristna friskolor och kommunala skolor.

Ni kommer att besvara på enkäten helt anonymt, där det inte kommer att gå att spåra er till ett visst svar. Enkätundersökningen är dessutom helt frivillig, så du bestämmer själv om du vill delta!

Jag är väldigt tacksam om ni vill delta, då era svar är värdefulla och kan bidra till att utveckla undervisningen och göra den ännu bättre.

Om ni kommer på frågor angående undersökningen efter detta tillfälle, kan ni kontakta mig via mail: jenny.clasenius.5334@student.uu.se

Tack på förhand!

Jenny Clasénus

1. Är du Tjej Kille

2. Är du född i Sverige
Annat land än Sverige _____

3. Har du blivit undervisad i sexualkunskap under högstadiet? Ja Nej

Om du svarat "Nej" på fråga 3, kan du inte svara på fråga 4-12 utan lämna in enkäten.

4. I vilka ämnen pratade ni om sexualkunskap? NO SO
Svenska Annat _____

5. Var sexualundervisningen tvärvetenskaplig? (har flera ämnen samarbetat i undervisningen?)
Ja Nej

6. Om du svarat Ja på fråga 5, vilka ämnen samarbetade? _____

7. Blev ni undervisade av någon annan än skolpersonalen? (ex RFSU) Om ja, ange vem eller vilken organisation.
Ja _____
Nej

8. Ägnades tillräckligt med tid till sexualundervisningen?
Alldeles för lite tid
För lite tid
Lagom
För mycket tid
Alldeles för mycket tid

9. Vad gick ni igenom under sexualundervisningen? (Flera svar är möjliga)

Sexuella övergrepp	☐
Könssjukdomar	☐
Preventivmedel	☐
Könsorganens uppbyggnad	☐
Graviditet	☐
Abort	☐
Homosexualitet/bisexualitet/transpersoner	☐
Onani	☐
Förälskelse och kärlek	☐
Pornografi	☐
Vänskap	☐
Självkänsla	☐
Annat	☐ _____

10. Vilka undervisningsformer använde ni i undervisningen (Flera svar är möjliga)

Traditionell lektion, då läraren pratar	☐
Värderingsövningar, ex fyrahörnsövning	☐
Besök av ex RFSU, skolsköterska	☐
Se på film	☐
Tjej/killgrupper	☐
Diskussioner	☐
Skriva uppgifter	☐
Skriva frågor som läraren ger svar på	☐
Studiebesök på ungdomsmottagning	☐
Spela teater	☐
Praktiska övningar (ex trä på en kondom på provrör)	☐
Göra planscher	☐
Göra grupparbeten	☐
Temadag	☐
Annat	☐ _____

11. I vilken grad instämmer du med följande påståenden (Sätt kryss för ETT svarsalternativ för varje påstående).

	1. Tar fullständigt avstånd	2.	3.	4.	5.	6. Instämmer fullständigt
a) Sexualundervisningen var tillräcklig						
b) Läraren har påtalat att homo-, bi- och heterosexuella är lika mycket värda						
c) Läraren har påtalat att alla människor, oavsett om man haft sin sexualdebut, är lika mycket värda						
d) Sexualundervisningen har varit lärorik						
e) Sexualundervisningen har varit meningsfull						
f) Jag är nöjd med sexualundervisningen						
g) Sexualundervisningen har gjort mig medveten om att det är viktigt att motverka traditionella könsroller (exempelvis att mannen arbetar och försörjer familjen, kvinnan gör hushållsarbeten)						
h) Jag deltog i sexualundervisningen lika mycket som i annan undervisning						

Appendix 3

Skola 1, intervju med lärare A

1, 2) Lärare A håller på att utbilda sig och jobbar för tillfället som obehörig lärare. Han har läst kemi och matematik och läser nu in pedagogiken. Sedan tio år har han jobbat som lärare, samtliga år på skola 1. På skolan arbetar han som den enda NO-läraren för årskurs åtta och nio.

3) Ja, på skolan undervisar de i sex- och samlevnad.

4) På högstadiet är den han själv som undervisar i sex- och samlevnad och har fram till det här läsåret varit ensam NO-lärare på skolan. Nu har en till NO-lärare anställts, som arbetar med elever upp till årskurs sju. De sista åren är det endast NO-lärare som står för sexualundervisningen, men tidigare år har arbetet varit mer ämnesövergripande med SO, svenska och livskunskap. Det tvärvetenskapliga arbetet är beroende av vilka som arbetar på skolan, om de kan samarbeta och ibland är tiden ett hinder för det tvärvetenskapliga arbetet. Skolsköterskan och skolläkaren brukar vara involverade i sexualundervisningen, som lärare A kallar för expertkunskap. Externa föreläsare brukar vanligtvis inte bjudas in till undervisningen, men det har hänt vid ett fåtal tillfällen. Skolan brukar inte anordna temadagar kring avsnittet, men däremot har de tidigare haft ett större projekt tillsammans med SO och svenskan. Läraren brukar prata om sex- och samlevnad när eleverna går i årskurs åtta, men när eleverna går i årskurs sju brukar en ungdomsmottagning brukar bjuda alla elever till ett studiebesök. Vad som sägs och görs under besöket vet inte läraren, eftersom endast eleverna är välkomna till besöket.

5) Undervisningens innehåll varierar beroende på klassen. Lärarens vision för arbetsområdet är att de ska kunna diskutera, prata om olika frågor, ställa åsikter mot varandra och grunda det i fakta. Diskussioner sker då i både helklass och i grupper. Om en klass har varit lite stökigare har det inte gått att diskutera i den utsträckning som lärare önskat, utan eleverna har fått arbeta mer med fakta och fördjupningsarbeten. Enligt läraren pratar de inte så mycket om sexuella övergrepp, pornografi och självkänsla. De pratar om självkänsla lite till och från och pratar endast om pornografi om någon elev tar upp det. På lektionstid pratar de om könssjukdomar, preventivmedel, könsorganens uppbyggnad, graviditet, abort, hbt-frågor, onani, vänskap, förälskelse och kärlek.

6) Arbetsupplägget ser även det olika ut från år till år, men han har en generell struktur. Han brukar börja med att diskutera kring kärlek, arbetsupplägget och sedan brukar han berätta vilka

delar de ska ta upp. Vissa moment brukar eleverna få göra som ett fördjupningsarbete. Läraren brukar ha mycket genomgångar, klassdiskussioner och vid behov får eleverna arbeta med läroboken. Läraren har försökt att arbeta mycket med betygskriterierna, vilket resulterade i att läraren undervisade om sådant som han tidigare inte tagit upp. Eleverna fick exempelvis ta ställning till vissa påståenden och sedan skriftligt resonera kring det. Eleverna brukar inte få göra några praktiska övningar, eftersom läraren tror att eleverna gör det på ungdomsmottagningen. De får däremot se film och bli indelade i tjej- och killgrupper. Läraren brukar dela in eleverna i dessa grupper när de bland annat ska prata om könsorganens anatomi, där han själv undervisar killarna och skolsköterskan undervisar tjejerna. De brukar ha en frågelåda som eleverna kan lägga anonyma frågor i. När läraren besvarar frågorna vill han hålla undervisningen professionell, men om han väver in sin personlighet så försöker han ge flera perspektiv på det. Eftersom avsnittet är en brännande fråga, där en kristen skola blir ganska hårt ansatt, försöker läraren göra undervisningen likvärdig med andra skolor. Eleverna har med sig tankar och värderingar, vilka de kan diskutera och då kan även läraren ge sin personliga åsikt i vissa frågor. När läraren ger sin personliga åsikt gör han det i jämförelse med andra perspektiv. Han vill att eleverna ska tänka själva, så att de själva formar sina värderingar.

7) Läraren har aldrig rakt ut sagt att alla människor är lika mycket värda, men hoppas att det framkommer i all undervisning. När han tar upp olika perspektiv, både för sexuell läggning och vilken sexualmoral man har som enskild person, så brukar de ha klassdiskussioner. Det är många elever som kommer med en ganska förutbestämd syn på framförallt hbt-frågan från hemmet, kompisar eller kyrkan. Några av eleverna har ganska hårda och dömande uppfattningar om homosexuella och då tycker läraren att det är viktigt att ta upp det till diskussion. Eleverna får spegla sina åsikter i något annat i sig själva och se att de måste kunna diskutera homosexualitet utan att tala nedsättande. Kontentan av en sådan diskussion är att alla människor har lika värde, även om man personligen kan tycka något annat. Dessa diskussioner blir både jobbiga, spännande och ibland hätska. Då kan de jobba med fyrahörnsövningar, om det inte fungerar att diskutera med dem.

8) Läraren tycker att den här frågan är svår och känner att han inte har pratat så mycket om könsroller. Det finns inte någon del i undervisningen som behandlar könsroller, utan det kommer upp i olika diskussioner. Det som kan komma upp i diskussioner är att tjejer och killar ser olika på sexualitet, varandra och könssjukdomar.

9) Läraren uppskattar att sexualundervisningen tar fyra veckor, 15-20 timmar, men det kan dra ut på tiden.

10) Ja, läraren får ofta höra att eleverna har lärt sig mycket. På ett sätt är det förvånande, eftersom samhället i stort har fokus på sexualitet. Därför tänker han att barn kan mycket om sexualitet, men det visar sig att de inte gör det. Läraren känner sig nöjd med undervisningen, dels faktaavsnittet och dels hur de speglar tankar och åsikter i diskussioner. Han är inte orolig för att undervisa i sex- och samlevnad, utan ser fram emot undervisningen.

11) Ja.

12) Eleverna deltar i högre grad än i annan NO-undervisning på grund av intresse och att undervisningen har större mängd diskussioner. Området berör alla och de har möjlighet att ha en personlig ställning.

13) Rektorn är inte involverad i samordnandet av arbetet. Lärarna har ett gemensamt tänk kring det ämnesövergripande arbetet. De tycker att det är viktigt och försöker att arbeta ämnesövergripande så ofta de kan. Han har tidigare varit ensam NO-lärare och därför går det inte att uttala sig om samarbetet med den nyanställda NO-läraren.

För att sammanfatta intervjun säger läraren att det är ett viktigt område att ta upp som kristen skola. När eleverna slutar skolan ska de inte känna att de har fått en åsikt, utan att de har fått hela bilden, att de fått tänka själv och tagit personlig ställning i alla sådana frågor.

Skola 2, intervju med lärare B

1,2) Lärare B är utbildad biologi-, geografi- och kemilärare. Han har arbetat som lärare i 36 år, alla åren på skola två.

3) På skola undervisar de i sexualkunskap.

4) På skolan är det biologiläraren som undervisar i sex- och samlevnad och läraren tror även att SO-lärarna undervisar i mån. Lärarna har inte arbetat tvärvetenskapligt, utan arbetar var och en för sig. Lärarna pratar i viss mån med varandra vad de tar upp på lektionstid. På skolan har de inte sex- och samlevnad som en temadag. En kristen sexolog besöker skolan ibland och pratar med eleverna. Skolsköterska eller kurator brukar inte komma till lektionerna och prata med klasserna, men ibland bjuder läraren in en kvinna som fött barn som får berätta ur sin synvinkel. Årskurs åtta brukar besöka en ungdomsmottagning, tjejer för sig och killar för sig.

5) Betoningen ligger på den fysiska sidan. Läraren tar upp sexualitet i allmänhet, pubertet, hormoner, könsorganens uppbyggnad, sexuellt samliv, könssjukdomar, preventivmetoder, befruktning, graviditet, abort, förlossning, förälskelse och kärlek, hbt-frågor, sexualmoral och etik. Begrepp såsom sexuella övergrepp, pornografi och vänskap nämns endast i låg utsträckning.

De pratar bara om onani om en elev ställer en fråga kring det och självkänsla är ett begrepp som läraren menar att han inte brukar ta upp.

6) De undervisningsformer som läraren brukar använda sig av är genomgångar, diskussioner, arbetsuppgifter, se en film om graviditet och förlossning, titta på kondom, titta på könsceller i mikroskop. Ibland får eleverna skriva anonyma frågor som läraren svarar på och använda sig av ett dataprogram som visar kroppens anatomi. Läraren brukar inte ha rollspel eller dela in eleverna i tjej- och killgrupper. När läraren svarar på elevernas anonyma frågor försöker han alltid svara allmänt, men i vissa fall kan han säga sin personliga åsikt och berätta sina erfarenheter om oskyldiga saker.

7) Läraren försöker med ord och beskrivning förmedla alla människors lika värde. Han säger att alla kan ha olika åsikter, men det är viktigt att kunna respektera varandra ändå och visa kärlek. Lärarens personliga uppfattning om sexualitet och hur det ska fungera, skiljer sig ganska mycket ifrån samhället. Han försöker ändå att förmedla samhällets synvinkel och vad de kristna anser vara det bästa. Han vill att eleverna ska förstå att man kan se dessa begrepp på olika sätt. De diskuterar alla människors lika värde i helklass. Eleverna kan ha olika värderingar angående homosexuella och människor som sexualdebuterat, vilket leder till tydliga och intensiva diskussioner mellan eleverna.

8) Har inte gjort det, läraren anser att det är SO-lärarnas ansvar att ta upp det. Det kan hända att läraren tar upp det lite när han pratar om när det är bäst att skaffa barn, i biologisk synvinkel. Exempelvis att risken för Downs syndrom är mindre när kvinnan är ung. Sedan pratar de om detta, samt att dagens kvinnor ofta får barn allt senare i livet.

9) Eleverna blir undervisade i sex- och samlevnad i fem-sju timmar.

10) Ja, i viss mån. Eleverna tenderar att lyssna något mer under de här lektionerna.

11) Ja, de brukar säga att undervisningen är intressant, rolig och lärorik.

12) Eleverna brukar delta i undervisningen i samma utsträckning, om inte i högre utsträckning.

13) Läraren tycker att de är dåliga att samordna undervisningen och menar att de inte är allt för insatta i de andra lärarnas arbete. Någon gång har de diskuterat vad de tar upp på lektionerna, men har inte så mycket samarbete. Rektorn är inte inblandad och vet nästan inte något om undervisningen, utan lärarna får själva välja vilket innehåll undervisningen ska ha och vilka undervisningsformer som används.

Skola 3, intervju med lärare C

1, 2) Lärare C är utbildad matematik-, NO- och tekniklärare för årskurs fyra-nio. Hon har arbetat som lärare i 15 år och sedan tio år tillbaka jobbar hon på den besökta skolan (Skola 3).

3) På skolan undervisar de i sex- och samlevnad.

4) NO- och SO-lärarna undervisar i sex- och samlevnad, samt svensklärarna som ofta med vid olika temasammanhang. På svenska kan de se en film och sedan diskutera den, läsa en novell samt diskuterar känslor och dikter. På skolan arbetar de tvärvetenskapligt inom avsnittet, men har inte så många temadagar. I årskurs åtta när eleverna läser avsnittet, brukar de tre ämnena samordna undervisningen med studiebesök och extraföreläsningar. Skolan bokar ibland in externa föreläsare, exempelvis RFSU, och åker ibland iväg till lämpliga museer. Skolan har även kontakt med en homosexuell man som brukar besöka och föreläsa för klasserna om hbt-frågor. Läraren menar att de försöker få med så mycket som möjligt externt. Alla elever blir inbjudna till en närliggande ungdomsmottagning, där de får göra ett studiebesök. Skolsköterskan eller kuratorn brukar vanligtvis inte komma in till klasserna vid avsnittet, men läraren tror att de säkert gör det om de tillfrågas.

5) Läraren menar att ansvaret har delats mellan de olika lärarna. NO-lärarna fokuserar mest på faktaområdet (anatomiska, könssjukdomar, preventivmedel), samt lite värderingsfrågor. SO-lärarna tar upp mycket värderingar, diskussionsövningar, filmer. Svensklärarna försöker lägga vikt vid frågor som "vem är jag", de läser böcker om ungdomar och ser filmer såsom "Sandor slash Ida". Läraren säger att de inte pratar om sexuella övergrepp på NO-lektionerna, men hon hoppas att de gör det på SO-timmarna. Förutom de faktaområden som läraren nämnt tidigare, pratar de även om graviditet, abort, hbt-frågor och onani. Läraren försöker att prata om självkänsla och pornografi, men menar att även om det är svårt att prata om pornografi så borde det ha en större del i undervisningen. Vänskap, förälskelse och kärlek är områden som NO-lärarna pratar lite om, men tror att SO- och svensklärarna pratar desto mer om det.

6) Undervisningsformerna varierar mellan genomgångar, diskussioner, se på film, läsa i läroboken och svara på frågor. Eleverna kan även få göra fyrahörnsövningar, rangordningsövningar och klotterplank. Med klotterplank menas att läraren skriver exempelvis "abort" på tavlan och då ska eleverna skriva ner sina tankar på lappar och sedan diskutera det.

7) Det ingår dels i skolans värdegrund, så det ingår egentligen hela tiden. När läraren pratar om förspel, brukar hon prata om vad man gör och vad man blir upphetsad av. Detta undan att säga om det är en kille eller tjej. Läraren menar att det går att prata om väldigt mycket inom avsnittet utan att nämna könet. För att inte styra eleverna tankar så försöker hon att inte nämna kön i så

stor utsträckning som möjligt och om eleverna tar upp det, så försöker hon att säga ”skulle det kunna vara tvärtom”? Tillsammans med klasserna pratar läraren även om att alla har rätt att säga nej och respekten för det. De pratar även om hur man kan säga nej för att bli förstådd och att alla har rätt att välja. Läraren försöker ge eleverna inställningen att sex är något som de ska vilja ha, att det inte ska vara ett krav.

8) Lärarna håller på att skriva en likabehandlingsplan och diskuterar hur de ska göra gruppindelningar och bänkplaceringar. Frågan de ställer sig är om de ska placera en kille och en tjej bredvid varandra och att det ska vara en jämn könsfördelning i grupper, eller om de inte ska tänka på det sätter. I nuläget är det lärarna som diskuterar frågan, men hittills har de inte hunnit involvera eleverna i frågan.

Läraren brukar inte medvetet ta upp det, men om någon elev har frågor eller betar sig på ett visst sätt så brukar hon försöka lyfta det i klassrummet.

9) Läraren menar att de brukar ha ungefär tre veckor i årskurs åtta, cirka åtta-tio timmar. Det kan hända att det följs upp med något i årskurs nio. Timantalet är NO-tid, så eleverna får allt mer tid om SO och svenska räknas med.

10, 11) Ja

12) Läraren menar att eleverna deltar i undervisningen i lika hög grad som annan undervisning. Hon säger att hon har haft turen att inte stöta på elever som inte fått lov att delta i undervisningen. Skolan har generellt inga problem med skolk, men de elever som vanligtvis skolkar gör det i så fall även under sex- och samlevnadsavsnittet.

13) Rektorn är inte inblandad vid samordnandet av avsnittet, utan lärarna försöker att prata med varandra. Generellt sätt brukar det gå jättebra och SO-, NO- och svensklärarna brukar planera ihop.

Skola 3, intervju med lärare D

1,2) Lärare D är lärare för årskurs fyra-nio i matematik och NO. Hon har arbetat som lärare i 17 år och har med vissa uppehåll jobbat på den undersökta skolan (Skola 3) sedan 14 år tillbaka.

3) På skolan blir eleverna undervisade i sex- och samlevnad.

4) Läraren menar att det är NO-, SO-, Hemkunskaps- och idrottslärarna som undervisar i sex- och samlevnad på skolan. Om lärarna arbetar tvärvetenskapligt varierar, ibland gör de tematiska arbetsområden och ibland arbetar de ämnesvis med avstämning med de andra lärarna. På skolan brukar de ha temadagar inom avsnittet, även om det inte sker varje år. Till temadagar brukar

vanligtvis externa föreläsare bokas in, exempelvis personer från RFSU, RFSL och ungdomsmottagningen. Skolsköterskan och kuratorn brukar inte som regel komma in till klasserna när de läser avsnittet. Skolan har ett samarbete med en ungdomsmottagning, där alla elever får göra ett studiebesök.

5) NO-undervisningen behandlar mycket gällande vad som händer med kroppen (från barn till vuxen), könsnormer, hur man ser på olika kön, hur man agerar tjejer och killar emellan, fördomar gällande kön och sexualitet som eleverna har med sig ifrån media och porr. Undervisningen handlar även mycket om graviditet, att skydda sig, könssjukdomar och att informera att könssjukdomar kan leda till sterilitet. På NO-lektionerna pratas det även om vad ett sexuellt övergrepp är, könsorganens uppbyggnad, abort, hbt-frågor, onani, förälskelse och kärlek, pornografi, vänskap och självkänsla. Även under genetikavsnittet pratar läraren om abort, om möjligheter att diagnostisera fostret.

6) Läraren brukar först och främst försöka att dela upp eleverna i tjej- och killgrupper, för att tjejer och killar ofta är olika mogna. Hon visar ofta film, vilket eleverna upplever som mindre pinsamt eftersom lamporna i taket släcks. Samtal i mindre grupper och diskussioner utifrån elevernas frågeställningar är andra undervisningsformer som läraren vanligtvis använder sig av. Hon brukar ofta fråga vad eleverna vill med undervisningen, då de ofta har väldigt höga förväntningar på sexualundervisningen. De kan få skriva anonyma frågor som läraren sedan svarar på inför hela klassen. När hon svarar på elevernas frågor, anser hon att man måste till viss del vara personlig. Läraren anser att det finns en tydlig gräns och anser att hon kan prata om kärlek och känslor, men pratar aldrig om situationer med sexuell anspelning. Eleverna vet ofta inte vad de vill lära sig och läraren tror att eleverna vill titta på porrbilder under avsnittet, detta eftersom eleverna inte alltid har uppfattat att de haft sexualundervisning. Tidigare visade läraren porrbilder, men har blivit allt mer återhållsam med det efter att ha fått föräldrareaktioner. Läraren brukar visa en bild eller text, för att eleverna ska börja diskutera. Eleverna får även göra olika värderingsövningar, till exempel fyrahörnsövningar, gällande relationer och normer. Eleverna brukar även göra olika praktiska övningar, såsom att trä kondomer på provrör och titta på olika preventivmedel. Läraren brukar inte ha så mycket traditionell undervisning och tycker inte att det är så viktigt att eleverna kan könsorganens delar, utan anser att det är viktigare att eleverna vet hur organen fungerar och att de vågar titta på sig själva. Eleverna är fokuserade på att veta hur det är normalt att se ut, förväntningar gällande rakningar och därför brukar de diskutera kring detta.

7) Läraren menar att det gäller att passa sig, så att man omedvetet pratar om det normala och det onormala. Det är viktigt att inte klumpa ihop grupper av exempelvis transsexuella, homosexuella och våldtäktsmän. När läraren pratar om sex behöver det inte vara en tjej och en kille, utan hon kan likaväl prata om en kärlekshistoria mellan två killar. Hon anser att det är viktigt att inte

normalisera, inte lägga någon värdering i en sexuell läggning och inte tala om för eleverna vad som är ok.

Läraren tycker inte att det är några problem att förmedla att alla elever är lika mycket värda oberoende om de sexualdebuterat eller inte. Hon brukar ofta berätta åldersnittet för tjejer och killar när de sexualdebuterar, vilket gör att många elever konstaterar att snittåldern ofta är högre än de själva är. Det finns väldigt mycket bra litteratur, där ungdomar själva har skrivit om sig själva och hur de ser på sex.

8) Läraren tror inte att man gör det speciellt i sexualundervisningen, utan i all undervisning. Hon undviker att befästa mönster genom sitt sätt att prata, formulera frågeställningar och uppgifter, vilka texter man väljer till eleverna. Det är även viktigt att tänka på vilka elever man väljer ut till olika uppgifter, exempelvis att inte alltid välja en kille till en praktisk uppgift och en tjej till skrivuppgifter. Detta arbete bör ske hela tiden i all undervisning.

9) Tiden som läggs på sexualundervisningen varierar. Läraren menar att ibland kan hon känna att hon fått ut lika mycket av en temadag som tre veckors arbete annars. Vanligtvis brukar läraren ägna tre veckor, cirka 15 NO-timmar till sexualundervisningen. Om tiden som ägnas i andra ämnen räknas in, blir det desto mer.

10) Läraren upplever någon slags frustration. Även fast eleverna blivit undervisade i sex- och samlevnad, så kan de säga att de inte haft någon sådan undervisning. Läraren förstår inte vilka förväntningar de har på undervisningen, men tror att de förväntar sig mer porr. Även om läraren undervisar om det eleverna önskar, så kan de ändå säga att de inte haft någon undervisning. Eleverna förstår inte riktigt att könsroller och relationsfrågor innefattas i sex- och samlevnadsavsnittet. Läraren säger att hon inte kan lära ut sex, utan att hon kan berätta för killarna och tjejerna hur deras kroppar fungerar. Många gånger har eleverna en förvrängd bild om hur deras kroppar fungerar och därför anser läraren att det är viktigt att eleverna lär sig detta.

11) Ja. Eleverna känner att det är viktigt att veta vilka preventivmedel som finns, när man kan bli gravid och hur det fungerar.

12) Läraren har inte upplevt att eleverna skolkar ifrån undervisningen, men upplever att de elever som är något senare i utvecklingen tenderar att vara mer passiva och mer ointresserade av sexualundervisningen. Läraren har fått samtal ifrån föräldrar som inte vill att deras barn inte ska delta i sexualundervisningen, men det är väldigt sällsynt.

13) Rektorn är inte delaktig i sex- och samlevnadsundervisningen. I arbetslaget har lärarna ganska stor möjlighet att prata med varandra om undervisningen och fråga vad de andra lärarna gör. De

är även ganska insatta vad de andra NO-lärarna gör, även om de tillhör andra arbetslag. Det beror på att lärarna byts ut i arbetslagen med relativt jämna mellanrum.

Skola 4, intervju med lärare E

1, 2) Lärare E är utbildad biologi-, kemi- och geografilärare för årskurs sju-nio. Han undervisar i biologi, kemi, fysik, teknik och matematik. Han har arbetat på högstadiet i 29 år, och sedan 17 år jobbar han den besökta skolan (Skola 4).

3) På skolan undervisar de i sex- och samlevnad.

4) Han tror att det enbart är NO-lärarna som undervisar i sex- och samlevnad på skolan, men är inte helt säker. Han anar att det är fler lärare som kan snudda vid ämnet. Lärare E anser inte att de arbetar tvärvetenskapligt särskilt mycket på skolan, men vid enstaka tillfällen kan de ha schemabrytande temadagar. Externa föreläsare brukar inte komma till skolan under sexualkunskapen men skolsköterskan kan besöka klassen. Att skolsköterskan besöker klasser är dock väldigt ovanligt. Däremot har skolan ett samarbete med en närliggande ungdomsmottagning, vilket innebär att alla klasser får åka dit på ett besök.

5) Undervisningen baseras utifrån mycket teori om pubertet, menstruationscykel, könsorganens delar och uppbyggnad, könssjukdomar, preventivmedel, om tvillingar, diskussion om etik och moral, sexuella övergrepp, graviditet, abort, hbt-frågor, onani, förälskelse och kärlek, pornografi, vänskap, självkänsla. Skolan har ett värdegrundsarbete, där kurator och skolsköterska varit med och pratat om självkänsla, självtillit och självförtroende.

6) Lärare E gör allt material själv och producerar små häften till all sin undervisning i skolan. Han är därför inte bunden till en lärobok utan eleverna får ett litet kompendium med uppgifter och frågor. Utifrån svaren brukar läraren försöka diskutera med eleverna. Eleverna får ofta diskutera, se filmer och skriva anonyma frågor till läraren. Enligt lärare E brukar eleverna tycka att det är roligt att ställa frågor till honom, och han brukar kunna väva in personliga reflektioner och svar. Han brukar exempelvis berätta om sin debut, då han anser att många elever är långt bort ifrån sanningen när de går runt i skolan och skryter. Eleverna brukar inte få göra praktiska övningar och läraren brukar inte dela in dem i tjej- och killgrupper.

7) Han anser att arbetet med alla människors lika värde kommer in jämnt. På skolan talas cirka 25 hemspråk och läraren menar att det ofta därför blir mycket diskussioner. Han anser att det är viktigt att förmedla att alla, oavsett sexuell läggning, är lika mycket värda. En sådan grund genomsyrar hela verksamheten och läraren brukar därför diskutera mycket med eleverna. Läraren brukar även framföra att alla människor, oavsett sexualdebut, är lika mycket värda. Han brukar

inte säga det rakt ut, men brukar prata om att alla måste få bestämma själv, att de inte ska falla för grupptricket och därmed göra något emot sin vilja.

8) Läraren menar att han är expert på att dra dåliga historier, exempelvis att tjejer har små fötter för att komma närmre diskbänken. När han berättar dessa historier vet eleverna att han skämtar. Han menar att det idag inte är någon skillnad på vem som gör vad, men han brukar berätta vilka sysslor han gör hemma. Läraren menar att elever med utländsk bakgrund ofta säger till honom att deras pappa inte gör något hemma, utan att det är deras mamma som gör allt hemma. Dessa elever blir mer förvånade när läraren berättar om allt som han gör hemma.

9) Sexualundervisningen ligger normalt i årskurs åtta, med minst tre veckors undervisning. Området tenderar ofta att dra ut på tiden. Han uppskattar att undervisningen tar cirka 10-15 timmar.

10) Eleverna brukar normalt sett uppskatta lärarens undervisning, så han tror och hoppas att eleverna anser undervisningen som lärorik. Eftersom han gör allt material själv, är han noggrann och har en bra struktur på undervisningen.

11) Läraren menar att sex- och samlevnadsavsnittet är i princip det enda avsnittet som eleverna tycker är intressant. Eleverna frågar aldrig ”varför ska vi läsa det här”, och det är aldrig några problem att motivera dem till avsnittet. De ser avsnittet som kunskap för livet.

12) Eleverna befinner sig väldigt olika i utvecklingen, vilket innebär att vissa elever ser avsnittet som helt främmande. Dessa elever kommer till undervisningen, men är inte så aktiva. Det har hänt ett fåtal gånger att föräldrar till barn med utländsk bakgrund har ringt och sagt att barnet inte får vara med på sex- och samlevnadsundervisningen. Läraren menar att det är mycket elever som kommer till undervisningen, att det är färre elever som skolkar när de har sexualkunskap. Den mentala utvecklingen och hur långt eleverna kommit i puberteten spelar stor roll för hur aktiva de är under lektionstid.

13) Rektorn är inte delaktig i någonting, men de två NO-lärarna har ett tätt samarbete. Eftersom de arbetar så tätt, får eleverna en likvärdig undervisning. Det kan variera, beroende på klass och hur det passar, om undervisningen sker i årskurs åtta eller nio. Det vanligaste är att undervisningen sker i årskurs åtta.

Skola 4, intervju med lärare F

1, 2) Lärare F är utbildad biologi- och naturkunskapslärare för både högstadiet och gymnasiet, samt matematiklärare för grundskolan. Hon har arbetat som lärare i sex år och har under dessa år varit anställd på den besökta skolan (Skola 4).

3) Enligt lärare F undervisar de i sexualkunskap på skolan.

4) På skolan är det de två NO-lärarna som undervisar i sexualkunskap. Hittills har de inte arbetat tvärvetenskapligt inom sex- och samlevnad, men hon menar att NO-lärarna är inne och nuddar vid SO-området gällande relationer. Lärare F menar att även om de snuddar vid varandras ämnen, så har de inte ett uttalat samarbete. På skolan har de däremot ett värdegrundsarbete en gång per vecka, där de pratar om relationsfrågor. På skolan brukar de ha temaveckor en gång per termin, hittills har de en eftermiddag med sex- och samlevnad som tema. Skolsköterskan brukar komma in och prata med klasserna rent allmänt. Läraren säger att de inte brukar ha externa föreläsare, exempelvis RFSU, men att eleverna brukar skickas till hälsoäventyret och skolan har även ett samarbete med en närliggande ungdomsmottagning.

5) Läraren brukar börja gå igenom teori. Den teori eleverna ska lära sig är kroppsdelar utifrån en modell, funktioner, hormoner, hur hormoner påverkar systemet, fortplantning, ägglossning och hur killar får stånd. De brukar även prata om relationer, hur man fungerar i kroppen, hur man ska vara emot varandra rent socialt. Eleverna brukar få se på film och skriva anonyma frågor på lappar till läraren. Eleverna vet att läraren svarar på alla frågor, där de har en öppen diskussion. Eleverna är engagerade i undervisningen, eftersom det är ett ämne som berör. Undervisningen behandlar även sexuella övergrepp, omskärelse, att nej alltid är ett nej, könssjukdomar, preventivmedel, könsorganens uppbyggnad, graviditet, abort, hbt-frågor, onani, förälskelse och kärlek, pornografi, vänskap och självkänsla.

6) Läraren försöker använda så många undervisningsformer som möjligt. De kollar på internet, ser på film och diskuterar dem, diskussionsfrågor, fyrahörnsövning, teori utifrån läroboken, studiebesök på ungdomsmottagning och hälsoäventyret, delar ut bindor, tittar på kondomer. Läraren brukar ha undervisning i helklass och i tjej/killgrupper, så att eleverna får chans att ställa många frågor. Att undervisa i helklass tycker läraren är bra, då eleverna får höra varandras åsikter. Eleverna brukar få göra lite praktiska övningar, exempelvis trä kondomer på provrör. Alla elever brukar även få titta på bindors uppsugningsförmåga. Hon anser att det är viktigt att både tjejer och killar vet hur bindor och tamponger fungerar, eftersom någon av killarna i klassen kanske blir ensamstående pappa till en dotter i framtiden.

7) Läraren menar att de hela tiden försöker att prata om alla människors lika värde, det genomsyrar hela verksamheten. Eleverna har ett schemalagt värdegrundsarbete, där de endast pratar om sådana frågor. Detta arbete är generellt på hela skolan, inte bara för biologiämnet. När läraren pratar om relationer så säger hon aldrig ”tjejer, om ni får en kille”, utan ”tjejer, om ni skaffar en partner”. Hon försöker att lyfta upp att det är helt ok om man inte är heterosexuell och att man inte har något genetiskt fel. Läraren brukar dra kopplingar till djurvärlden, där det finns massor av djur som har bisexuella relationer. På lektionerna brukar de även diskutera att man måste få välja själv när man ska sexualdebutera. Läraren brukar berätta när man lagligt får debutera och därefter brukar de diskutera dessa gränser. När de diskuterar brukar läraren säga att de ska tänka sig för, att de ska välja själv och att det inte är ett beslut de tar med alkohol i kroppen.

8) Läraren tycker att de hela tiden pratar om traditionella könsroller, exempelvis yrkesval, vem tar hand om barnen och diskutera om det killen som ska betala. Dessa frågor diskuteras inte bara under sexualkunskapen, utan vid många undervisningstillfällen. Läraren menar att de försöker knyta an till omvärldsdebatter, även om de redan läst det.

9) Läraren uppskattar att eleverna har 18 timmar sexualundervisning i biologi. De har tre lektioner per vecka och området brukar stäcka sig över sex veckor. En gång i veckan undervisas de i halvklass. Utöver biologiundervisningens 18 timmar, får eleverna diskutera relationsfrågor på det schemalagda värdegrundsarbetet.

10, 11) Läraren tror att eleverna tycker att sexualkunskapen både är lärorik och meningsfull.

12) Eleverna deltar i sex- och samlevnadsundervisningen i lika hög utsträckning som all annan biologiundervisning. Eleverna brukar fråga efter sex- och samlevnadsundervisningen och har hög motivation och engagemang till undervisningen. När de väl har inlett sex- och samlevnadsundervisningen vill de inte avsluta avsnittet.

13) Rektorn brukar inte samordna ett tvärvetenskapligt arbete, utan det gör lärarna själva under ämneskonferenser. Då planerar lärarna vad de ska undervisa, men innehållet är de fria att stöpa. De brukar berätta för varandra vad de tagit upp under lektionstid, exempelvis vilken film de har sett. De två NO-lärarna har ett tätt samarbete och brukar tipsa varandra om idéer. När lärarna planerat, brukar de rapportera till rektorn. Rektorn kan även göra ett besök på lektionstid och alla pedagogiska planeringar lämnas till rektorn. Eleverna får vara med och önska och styra vad undervisningen ska behandla.